

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ANDREJA VISTER

MENTORICA doc. dr. MAJA BUČAR

SODELOVANJE REVNIH PRI IZBOLJŠEVANJU OKOLJA

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

KAZALO

Seznam kratic	iv
Seznam slik in tabel.....	iv
Uvod	1
Opredelitev problema	3
Hipoteza.....	4
Struktura naloge.....	4
Uporabljena metodologija	4
1 Koncept revščine	5
2 Povezave med okoljem in revščino	8
2.1 Lokacija in zmožnost preživetja revnih.....	10
2.2 Revni, okolje in zdravje.....	11
2.3 Revni in naravne nesreče.....	13
2.4 Miti o povezavah med revščino in okoljem.....	15
2.4.1 Revni so glavni vzrok degradacije okolja	16
2.4.2 Pred izboljšanjem situacije v okolju je potrebno zmanjšati revščino.....	16
2.4.3 Rast prebivalstva povzroča degradacijo okolja	17
2.4.4 Revni so preveč revni za vlaganje v okolje	18
2.4.5 Revni nimajo tehnološkega znanja za učinkovito upravljanje virov.....	18
3 Rešitve	19
3.1 Obveznosti držav mednarodne skupnosti	21
3.2 Sodelovanje revnih pri obnovi okolja in zmanjšanju revščine	23
3.2.1 Izboljšanje upravljanja okolja s strani revnih	25
3.2.1.1 Zaščita pravice revnih do naravnih virov	26
3.2.1.2 Prenos lastništva	27
3.2.1.3 Zaposlovanje v nekmetskih dejavnostih	30
3.2.2 Sodelovanje z drugimi akterji.....	31
3.2.2.1 Soupravljanje virov z revnimi	31
3.2.2.2 Soinvestiranje z revnimi	33
3.3 Infrastruktura in razvoj tehnologij.....	37
3.3.1 Podpora razvoju infrastrukture za revne.....	37
3.3.2 Razširitev dostopa do znanja in tehnologije.....	40

3.4	Zmanjšanje občutljivosti revnih na vplive iz okolja.....	43
3.5	Posredovanje za preseganje pomanjkljivosti trgov	45
3.6	Institucionalna podpora	47
	Zaključek	49
	Viri.....	53
	Priloge.....	59

SEZNAM KRATIC

ADB – Asian Development Bank

AIDS – Acquired Immune Deficiency Syndrome

BDP – Bruto družben proizvod

DfID – Department for International Development

EC - European Commission

OECD - Organisation for Economic Cooperation and Development

OZN – Organizacija Združenih Narodov

UNDP - United Nations Development Programme

WB - The World Bank

UNESCAP – United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific

SEZNAM SLIK IN TABEL

Slika 1: Porazdelitev prebivalstva, ki živi z manj kot en dolar na dan..... 59

Slika 2: Število smrti zaradi izpostavljenosti onesnaženosti zraka v enem letu..... 60

Slika 3: Kuznetsova krivulja za okolje..... 61

Slika 4: Gospodarska rast in kvaliteta okolja (1981-1998) 62

Tabela 1: Umrljivost dojenčkov, otrok, dostop do čiste vode, ustrezne sanitarne ureditve
in GDP na prebivalca v šestih državah.....63

Tabela 2: Količina odpadkov na prebivalca 64

UVOD

»Revščina je bolečina; občutimo jo kot bolezen. Človeka napade ne le materialno, ampak tudi moralno. Pobere mu dostojanstvo in ga porine v popoln obup.« (revna ženska, Moldavija) (WB 2001:40)

Čeprav so se življenjske razmere v zadnjem desetletju zelo izboljšale, je revščina v številnih državah vse bolj razširjena. Zmanjševanje revščine je zato glavna naloga razvoja v 21. stoletju. V Milenijski deklaraciji se je 189 držav obvezalo, da razpolovijo ekstremno revščino do leta 2015, vendar pa bo to zelo težko doseči zaradi vse večje degradacije okolja.

Kljub vsem globalnim pridobitvam je razporeditev le-teh zelo neenakomerna. Od šestih milijard ljudi živi 2,8 milijarde (skoraj polovica) ljudi z manj kot dvema dolarjema na dan in 1,2 milijarde (petina) z manj kot dolar na dan, od tega dve tretjini v Aziji in ena četrtnina v subsaharski Afriki (Slika 1) (WB 2000: 3; WB 2001: 5). Medtem ko v razvitih državah manj kot en otrok od 1000 ne doseže petega leta starosti, pa v revnih državah kar petina otrok ne doseže te starosti. Povprečno 151 od 1000 afriških otrok umre pred petim letom starosti in 92 od 1000 pa preden doseže leto, kar je predvsem posledica razširjene epidemije AIDS-a. Čeprav v večini držav v razvoju delež umrljivosti dojenčkov in otrok upada, pa je odstotek v južni Aziji in subsaharski Afriki narasel. V Armeniji in Kambodži je med petimi odstotki najrevnejšega prebivalstva umrljivost otrok 2–5 krat višja kot v razvitih državah (WB 2003: 3). V revnih državah je več kot 50 odstotkov otrok do petega leta starosti podhranjenih, medtem ko je v razvitih državah delež nižji od petih odstotkov. Prepad med bogatimi in revnimi se je v zadnjih 40-ih letih podvojil. Povprečen dohodek v 20 najbolj bogatih državah je 37-krat večji od povprečnega dohodka v 20 najbolj revnih državah

(<http://www.worldbank.org/poverty/index.htm>, 19.12.2003).

Zvišanje dohodka je omogočilo izboljšave na področju socialnih indikatorjev, povečalo se je število ljudi, vključenih v osnovno izobraževanje, in zmanjšala se je neenakost med spoloma. Napredek je opazen na področju zdravstva, komunikacij in tehnologije, vendar pa tudi tu prihaja do velikih razlik. Več kot 100 milijonov šoloobveznih otrok ne

obiskuje šole (leta 1990 v subsaharski Afriki devet držav ni doseglo 50-odstotne udeležbe otrok v osnovnem izobraževanju) in v dvajsetih državah v razvoju še vedno več kot 1000 žensk umre pri porodu (WB 2001: 24-39).

Problem je tudi, da države od proračuna, namenjenega zdravstvu in izobraževanju, ki predstavlja tretjino celotnega proračuna, zelo malo denarja namenijo zdravju in izobraževanju revnih. V Nepal 46 odstotkov denarja namenijo izobraževanju petine najbogatejših in le 11 odstotkov denarja izobraževanju revnih. V Indiji petina najbogatejših prejema 3-krat več podpore za zdravstvene storitve kot petina najrevnejših. V Maroku ima le 11 odstotkov znotraj petine najrevnejših dostop do čiste vode, medtem ko je petini najbogatejših ta dostop omogočen v celoti (WB 2003: 3, 4).

Na drugi strani pa se države v razvoju soočajo tudi s številnimi okoljskimi problemi, kot so poplave, krčenje gozdnih površin, širjenje puščav, erozija zemlje in onesnaženost zraka na urbanih območjih. Degradacija tal na pogozdenih območjih je dosegla alarmno raven. V zadnjem desetletju je izginilo 154 hektarjev tropskega gozda, kar ustreza velikosti treh Francij (UNDP 1998: 74). Pretirano izkoriščanje talne vode, pogrezanje tal, vdori slane vode in onesnaženje talnih voda je privedlo do pomanjkanja vodnih virov (Jalal 1993: 3). Puščave se širijo 15 milijonov akrov na leto in povzročajo izgubo dohodka v višini 42 milijard dolarjev letno (UNDP 1998: 74). Zaradi širjenja puščav je prizadeta tretjina zemeljske površine (štiri milijarde hektarjev) in 250 milijonov ljudi (http://www.wateryear2003.org/en/ev.php-URL_ID=5137&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 15.08.2004).

Problematičen je tudi položaj na urbanih območjih. Med 1950 in 1990 se je število velemest početverilo in v letu 2000 je polovica svetovnega prebivalstva živela v mestih (OECD 2001: 47). Vse to povečuje okoljske probleme v mestih in v njihovi okolici. Povečuje se stopnja onesnaževanja ozračja zaradi povečevanja emisij CO₂ v ozračju (Jalal 1993: 3). Vedno večje emisije toplogrednih plinov, ki povzročajo globalno segrevanje, dviganje morske gladine in vse pogostejše ekstremne vremenske pojave so povečali zaskrbljenost glede klimatskih sprememb, kar nakazuje, da trenutna uporaba naravnih virov ni trajna in se na nekaterih območjih bliža meji, do katere je še sposobna zadovoljiti potrebe prebivalstva (UNDP 1998: 4; <http://www.iucn.org/pareport/introduction.htm>, 10.01.2004).

OPREDELITEV PROBLEMA

Okolje ima velik pomen za ljudi, ki živijo v revščini, saj je njihov obstoj odvisen od kvalitete in kvantitete naravnih virov. Ima vpliv na zdravje, zaslužek, varnost, fizično okolje, energetske storitve in primerno nastanitev revnih (UNDP 1998: 66; DfID in dr. 2002: 1; Jehan in Umana 2003: 59).

Posledice degradacije okolja intenzivneje vplivajo na življenje revnih kot bogatih ljudi. Kar dokazuje večji delež ljudi, prizadetih zaradi onesnaženosti zraka in vode med revnim prebivalstvom držav v razvoju. Ti ljudje so najbolj prizadeti zaradi globalnega segrevanja, ki povzroča širjenje puščav, poplave, naravne nesreče in upad pridelka. Poleg tega pa živijo blizu tovarn, prometnih cest in nevarnih odlagališč odpadkov (UNDP 1998: 72; Jehan in Umana 2003: 60).

Glavni izziv vseh držav sveta je zmanjšanje rasti revščine in trenutnih trendov degradacije okolja in s tem doseganje ciljev Mileniumske deklaracije (DfID in dr. 2002: 1). Večina naravnih virov ni obnovljivih. Naraščanje števila prebivalstva in s tem povečano povpraševanje zmanjšuje dolgoročno sposobnost okolja za zagotavljanje dobrin in storitev, od katerih je odvisen človeški obstoj. Za zaustavitev tega trenda so potrebna vlaganja tako v izboljšanje, samih virov kot tudi v izboljšanje tehnik upravljanja z viri. Todaro in Smith (2003: 340) sta mnenja, da bomo možnosti naslednjih generacij za zadovoljitev lastnih potreb intenzivno zmanjšali, če bomo ostali na tej poti pospešenega zmanjševanja vrednosti okolja. Ker so zaradi pomanjkanja in uničevanja naravnih virov prizadeti predvsem revni, je bistvenega pomena vključevanje okoljskih problemov v strategije zmanjševanja revščine.

HIPOTEZA

V diplomski nalogi bom preverjala naslednjo hipotezo:

Revni lahko prispevajo k obnovi in izboljšanju upravljanja naravnih virov tudi brez predhodnega povečanja dohodka. To lahko dosežemo z izboljšanjem dostopa do vseh vrst proizvodnih vložkov (kapital, zemlja, znanje).¹

STRUKTURA NALOGE

V nalogi bom najprej opredelila koncept revščine in predstavila več dejavnikov, ki vplivajo na revščino in njeno dožemanje. Ugotavljala bom, kakšne so povezave med revščino in degradacijo okolja in ali gre za začaran krog, ki se ga lahko prekrine. To preprečujejo miti o povezavah med revščino in okoljem, ki vodijo v sprejemanje slabih odločitev in politik.

Predstavila bom možnosti, ki lahko privedejo k istočasni izboljšavi situacije v okolju in zmanjšanju revščine. Predvsem se bom osredotočila na to, na kakšen način lahko revni pomagajo pri izboljšavi situacije v okolju z izboljšanjem vseh vrst proizvodnih vložkov.

UPORABLJENA METODOLOGIJA

V nalogi so uporabljene teoretične metode, podatke pa bom obdelovala kvantitativno. Analizirala bom primarne in sekundarne vire, kot so dokumenti, poročila, knjige, članki in raziskovalna poročila. Oprla se bom na študije primerov, analizo statistik in uporabljala opisno metodo ter primerjalno raziskovanje.

¹ V angleščini se uporablja pojem "asset base", ki smo ga pomensko zajeli v našo razlago.

1 KONCEPT REVŠČINE

Revščina je multidimenzionalni fenomen, ki združuje nezmožnost zadovoljitve osnovnih človekovih potreb, pomanjkanje nadzora nad naravnimi viri, pomanjkanje izobrazbe, slabo zdravstveno stanje, neustrezne stanovanjske razmere, nedostopnost do vode in sanitarij, občutljivost na naravne nesreče, nasilje in kriminal, pomanjkanje politične svobode in omejeno možnost sodelovanja v politiki (UNDP 1997: 16; WB 2000: 1-3; WB 2001: 3; WB 2003: 2).

Revščina ni le pomanjkanje materialnih dobrin, ampak odtujitev najbolj osnovnih alternativ za človeški razvoj – živeti dolgo, zdravo in kreativno življenje in uživati zadovoljiv življenjski standard, svobodo, dostojanstvo, samospoštovanje in spoštovanje drugih. Omejuje in uničuje življenja milijonov ljudi po celem svetu (UNDP 1997: 15).

Da bi ugotovili, kaj je rešitev za zmanjšanje revščine, katere strategije delujejo in katere ne delujejo, je revščino potrebno najprej definirati, izmeriti in proučiti. Večina držav je ocenila stopnjo revščine z določitvijo minimalne meje revščine na podlagi dohodka oziroma potrošnje gospodinjstev. Po tej definiciji, je človek reven, če njegov dohodek oziroma potrošnja pade pod to minimalno mejo, ki omogoča zadovoljitev osnovnih potreb. Relativna revščina je določena na 50 odstotkov povprečne potrošnje v neki državi, absolutna revščina pa se nanaša na košarico hrane in osnovnih dobrin ter storitev. Svetovna banka je v World Development Report leta 1990 določila mejo absolutne revščine za nerazvite države dolar oziroma dva dolarja na družinskega člana na dan (UNDP 1997: 16; <http://www.worldbank.org/poverty/index.htm>, 19.12.2003).

Vendar pa so tradicionalne analize revščine, ki so se naslanjale zgolj na dohodkovno dimenzijo revščine, postale preozke predvsem za analizo revščine v državah v razvoju (Forsyth in Leach 1998: 17). Ker ima revščina več obrazov, je ne moremo analizirati le na podlagi ravni dohodka, ampak le preko večjega števila indikatorjev. Poleg nivoja dohodka in potrošnje je pri analizi potrebno upoštevati tudi socialne indikatorje ter indikatorje občutljivosti na nevarnost. Do razširitve analize revščine je prišlo z vključitvijo nedohodkovnih dimenzij revščine, kot so neenakost, zdravje, izobrazba, varnost in občutljivosti, politični glas in diskriminacija, identiteta in kultura. Tu

revščina ne pomeni le revnega stanja, v katerem človek živi, ampak zajema tudi pomanjkanje pravih priložnosti, da bi človek živel kvalitetno življenje (WB 2000: 6).

Z uvedbo večjega števila dejavnikov, ki vplivajo na revščino, kot je stopnja umrljivosti, stopnja pismenosti, dostop do čiste vode, sanitarij in elektrike, zdravstvenih storitev, stopnja podhranjenosti, enakost med spoloma in možnost sodelovanja pri odločitvah, se nam odpre bogat vpogled v to, zakaj določeni programi delujejo oziroma ne delujejo. Tak razširjen pristop lahko prikaže naravo nevarnosti in občutljivosti, kako kulturni dejavniki in narodnostni sestav vplivajo eden na drugega in na revščino, kako socialna izključenost postavlja omejitve ljudem za sodelovanje pri razvoju in kako lahko odstranimo te omejitve

(UNDP 1997: 16, 17; <http://www.worldbank.org/poverty/index.htm>, 19.12.2003).

Številne študije so skušale združiti različne dimenzije revščine. Težava se pojavi pri izbiri indikatorjev za oceno revščine, saj oblikovanje enotnega kazalca revščine, ki bi bil enako relevanten za različne države, ni možno, ker je revščina odvisna od ustroja družbe v neki državi in od same percepcije posameznika in/ali skupine. Tako je na primer izobrazba pomemben pokazatelj revščine v državah v razvoju, medtem ko je v razvitih državah stopnja vključenosti v družbo pomemben pokazatelj revščine (UNDP 1997: 17).

V Human Development Report iz leta 1997 so oblikovali Human Poverty Index, ki temelji na treh indikatorjih:

- možnost preživetja; občutljivost na smrt pri nizki starosti – predstavljen je s procentom ljudi, ki umrejo pred 40 letom;
- dostop do izobrazbe; biti izključen iz sveta branja in komunikacije – predstavljen je s procentom odraslih, ki so nepismeni;
- zadovoljiv življenjski standard; predstavljen je s procentom ljudi, ki imajo dostop do zdravstvene oskrbe in čiste vode in procentom podhranjenih otrok mlajših od pet let (UNDP 1997: 18, 19).

World Development Report 2000/2001 pa združuje različne dimenzije revščine v:

- obseg priložnosti; boren obseg proizvodnih vložkov, nedostopni trgi in slabe zaposlitvene možnosti potiskajo ljudi v materialno revščino. Zato je širjenje

priložnosti s spodbujanjem gospodarske rasti, oblikovanjem trgov, bolj primernih za revne ljudi, in izgradnja njihovega aktivnega premoženja ključ za zmanjšanje revščine;

- možnost odločanja; na revščino vplivajo socialne norme, vrednote in običaji znotraj družine, skupnosti ali tržišča, ki vodijo v izključitev žensk, etničnih ali rasnih skupin ali socialno prikrajšanih. Zato podeljevanje moči revnim in njihovo sodelovanje pri sprejemanju odločitev tudi pomeni korak k zmanjšanju revščine;
- stopnja občutljivosti na naravne nesreče; na povečanje materialne revščine vpliva velika občutljivost revnih na zunanje dejavnike, kot so epidemije, nasilje, gospodarski šoki in naravne nesreče. Zato je povečanje zaščite revnih in zmanjšanje njihove občutljivosti na nevarnosti iz okolja pomembno pri zmanjšanju revščine (WB 2000: 6- 12).

Dohodek je glavni pokazatelj ravni revščine, saj predstavlja glavni vir možnosti zadovoljitve osnovnih človeških potreb. Osnovni vir dohodka pa predstavlja več vrst proizvodnih vložkov, ki so pomembna determinanta blagostanja. Te vloške delimo na:

- naravni kapital: naravni viri (gozdovi, voda, zemlja, ribe, energijski viri in minerali), ki dajejo pridelke in omogočajo zagotavljanje storitev pomembnih za preživetje;
- družbeni kapital: odnosi zaupanja in vzajemnosti, ki spodbujajo sodelovanje v formalnih in neformalnih skupinah in povezave, ki povečajo sposobnost ljudi za skupno sodelovanje in dostop do institucij in storitev; obliki družbenega kapitala sta tudi formalno pravo in običajno pravo;
- človeški kapital: spretnosti, znanje, prepričanja, vedenje, sposobnost za delo in dobro zdravje;
- fizični kapital: osnovna infrastruktura in proizvodne dobrine, potrebne za preživetje (zavetišče, transport, oskrba z vodo in sanitarni sistem ter energetske storitve);
- finančni kapital: denarni viri, ki so dostopni revnim, vključno s prihranki in kreditnimi pogoji ter rednimi prilivi denarja (Ambler 1999: 26).

Z izboljšanim dostopom in nadzorom nad različnimi vrstami proizvodnih vložkov, revni lažje zadovoljujejo osnovne človekove potrebe in oblikujejo bolj prilagodljive možnosti

za preživetje (DfID in dr. 2002: 3). Vsi ti proizvodni vložki imajo velik pomen pri izboljšanju upravljanja in stanja naravnih virov revnih za revne.

2 POVEZAVE MED OKOLJEM IN REVŠČINO

Povezav med revščino in okoljem je veliko, razlikujejo pa se glede na lokacijo, ekonomske, socialne in kulturne značilnosti posameznikov in glede na gospodinjske in socialne skupine. Povezave so različne, in zato je vsakršno posploševanje nemogoče (Ambler 1999: 6). Na ruralnih območjih so revni obremenjeni predvsem z varnim dostopom in kvaliteto naravnih virov, medtem ko je za revne na urbanih območjih glavna skrb dostop do čiste vode, učinkovitih energetske storitve, sanitarne ureditve, odstranjevanje odpadkov, urejena kanalizacija in zagotovljeno lastništvo nad viri (Todaro in Smith 2003: 344; Jehan in Umana 2003: 59). Za revne ženske, ki imajo glavno vlogo pri upravljanju gospodinjstev, pa je za izboljšanje blagostanja revnih dostop do virov, ki so v skupni lasti, bistvenega pomena zadostna količina vode, sanitarije in energetske storitve (Jehan in Umana 2003: 59).

Povezave med okoljem in revščino potekajo v obeh smereh. Na eni strani ima okolje vpliv na revščino, ker predstavlja vir preživetja revnim ljudem² in vpliva na njihovo zdravje in občutljivost, po drugi strani pa revščina vpliva na okolje, saj spodbuja države k pospeševanju gospodarske rasti na račun okolja in s tem ljudi sili k degradaciji okolja (Jehan in Umana 2003: 59).

Konferenca Združenih narodov o človekovem okolju (United Nations Conference on Human Environment) iz leta 1972 je opredelila revščino za vzrok in posledico degradacije okolja (Ambler 1999: 1). To povezavo med revščino, neenakostjo in degradacijo okolja je potrdila tudi Svetovna komisija za okolje in razvoj (Brundtland komisija) (Forsyth in Leach 1998: 5; DfID 2000: 10). Povezava je pogosto označena kot

² Revni velik del dohodka (30- 40 odstotkov) pridobijo z izkoriščanjem naravnih virov (WB 2003a: 20).

začaran krog ali kot padajoča krivulja (Forsyth in Leach 1998: 11, UNDP 1998: 66).³

Revni pri zagotavljanju lastnega preživetja povzročajo degradacijo okolja z neprimernimi metodam obdelovanja zemlje in prekomernim izkoriščanjem naravnih virov, hkrati pa so zaradi svoje velike navezanosti na okolje glavne žrtve degradacije le-tega. Zaradi zmanjšanja vrednosti naravnih virov v preteklosti se povečuje revščina v sedanjosti, le-ta pa obenem zelo otežuje obnovo baze kmetijstva, otežuje preprečevanje izginjanje gozda in širjenja puščav ter nadzor erozije in obnavljanje prsti (Ambler 1999: 5; Ekbom in Bojö 1999: 1, 7; Sherr 1999: 6; Jehan in Umana 2003: 62).

V razpoložljivosti podatkov glede povezav med revščino in okoljem zija velika praznina. V mnogih primerih se podatki o okolju osredotočijo le na okoljske spremembe, ne vsebujejo pa meritev o njihovem vplivu na revne, podatki o revščini pa ne vključujejo okoljskih problemov. Situacijo lahko izboljšamo z določitvijo primernih kazalcev za določitev stopnje revščine in sprememb v okolju. Okoljski dejavniki imajo zaradi svojega vpliva na proizvodnjo hrane tudi velik vpliv na stopnjo revščine. Kazalec, kot je smrt zaradi vnetja dihal glede na dohodkovni razred, je lahko kazatelj dejanskega stanja v okolju. Podobno je lahko delež dohodka, pridobljen z izkoriščanjem naravnih virov, pokazatelj revščine. Zmanjšanje deleža lahko pomeni zmanjšanje revščine. Nazadnje so tudi demografske spremembe, kot je povečanje števila migracij iz ruralnih v urbana območja posledica degradacije zemlje. Te kazalce je potrebno previdno interpretirati, npr. zvišanje dohodka gospodinjstva ne pomeni kaže vedno na izboljšanje situacije v okolju. Včasih gre le za pridobitev dodatnih priložnosti za zvišanje dohodka. Odnos med naravnimi viri in revščino se spremeni, ko boljše upravljanje naravnih virov povzroči upad revščine (Shyamsundar 2002: 13-20).

Čeprav so revni povzročitelji degradacije v okolju, pa je negativni vpliv, ki ga ima degradirano okolje na preživetje in zdravje revnih, večji, saj zaradi njihove lokacije nosijo večino bremena degradacije. Revni so najbolj prizadeti zaradi poslabšanja

³ Predpostavke hipoteze padajoče krivulje so: 1. obstaja skupnost in okolje, ki medsebojno vplivata eden na drugega; 2. preživetje ljudi je bolj ali manj odvisno od uporabe in upravljanja naravnih virov; 3. revščina in spremembe v okolju sta v neposredni vzročni zvezi; 4. revščina je povzročitelj ali posledica sprememb v okolju in obratno. Ta odnos zato vodi v propadajočo spiralo revščine in degradacije okolja (Forsyth in Leach, 1998: 11).

situacije v okolju in se pred tem niso sposobni zaščititi, ker nimajo dovolj finančnih, socialnih in političnih virov za zaščito svojega življenja (ADB in dr. 2003: 6; ESCAP 2003: 273). Zato bo revščina po mnenju Jalala (1993: 9) glavni izziv varstvu okolja v državah v razvoju. V večini teh držav je revščina zelo kompleksna zadeva, saj je oseba z nizkim dohodkom tudi nepismena oseba, verjetno s šibkim zdravjem, ki živi v slabih stanovanjskih razmerah in dejansko z nobeno možnostjo dostopa do proizvodnih virov. Ljudje so si enotni v tem, da so degradacija okolja, hitra rast prebivalstva in zastoj v proizvodnji tesno povezani s širitvijo hude revščine v velikem številu držav v razvoju.

2.1 LOKACIJA IN ZMOŽNOST PREŽIVETJA REVNIH

Revni so v neugodnem položaju, ker živijo na območjih, ki so ekološko bolj občutljiva in na katerih je raven produktivnosti naravnih virov relativno nizka. Gre za nizko ležeča poplavljen območja ali sušna območja brez namakalnih sistemov.⁴ Večina revnega prebivalstva v državah v razvoju se preživlja z nizkim dohodkom z obdelovanjem majhnega kosa zemlje, kjer je prst večinoma presuha, prepeščena ali preplitka, da bi vzdržala stalno obdelovanje, in zato prihaja do erozije prsti. Revnejša kot je družina, večji del dohodka pridobi z izkoriščanjem naravnih virov (Ekbom in Bojö 1999: 3; ESCAP 2003: 271, 272).

Revni za preživetje v veliki meri izkoriščajo vire, ki so v skupni lasti, kot so gozdovi, pašniki, neobdelana polja in ribolovna območja. Ti so pomemben vir dohodka tako revnim brez zemlje v obliki hrane, krme, goriva in zdravilnih rastlin, kot tudi ostalim, katerim predstavljajo dodaten vir dohodka v kriznih situacijah, kot so suše, slabe zaposlitvene možnosti in majhne zaloge hrane pred žetvijo. Ker so se prisiljeni preživljati z izkoriščanjem naravnih virov, so toliko bolj prizadeti v primeru poslabšanja situacije v okolju, saj z degradacijo virov prihaja do zmanjšanja njihove sposobnosti za preživetje. To je najbolj očitno na ruralnih območjih, kjer degradacija zemlje in vodnih

⁴ Puščave so dom 1,5 milijardam ljudi, kar predstavlja 35 odstotkov prebivalstva v državah v razvoju (UNDP 1998: 74).

virov predstavlja veliko grožnjo produktivnosti v kmetijstvu, ki je glavni vir preživetja večine revnih (OECD 2001: 14,15; ADB in dr. 2003: 8).⁵

Ker so možnosti za preživetje in ker je kvaliteta življenja na podeželju slabša, so se ljudje prisiljeni seliti v mestna središča, kar pomeni še dodaten pritisk na že tako omejene nastanitvene možnosti, mestni promet in druge osnovne storitve. Iztrgani iz svojih družin in tradicionalnega načina življenja in s sposobnostmi, po katerih v mestih ni povpraševanja, se ruralni revni le spremenijo v urbane revne. Revne iz urbanega okolja pa najdemo predvsem v barakarskih naseljih velikih mest, pogosto zgrajenih na območjih, ki jih ogrožajo poplave in zemeljski plazovi ali okoli tovarn in mestne kanalizacije (ESCAP 2003: 269). Te naselbine ležijo izven razvoju namenjenih območij in zato nimajo dostopa do osnovne mestne infrastrukture, kot so ceste, kanalizacija, ter do osnovnih storitev, kot je oskrba z vodo, sanitarna ureditev in odvoz odpadkov. Odpadki se odlagajo na neformalnih odlagališčih, kar povzroča nevarna tveganja, saj mašijo odtok, povečujejo onesnaženost tal in vode ter razširjajo probleme, povezane z insekti in glodalci, ter povzroča širitev številnih bolezni. Nenadzorovano kurjenje teh odpadkov pa povzroča onesnaženost zraka (OECD 2001: 49).

2.2 REVNI, OKOLJE IN ZDRAVJE

Petina bolezni v državah v razvoju je povezanih s tveganji zaradi okolja. Le-ti najbolj prizadenejo zdravje revnih, predvsem žensk in otrok. Najvidnejši vzroki bolezni so: onesnaženost vod in tal, nedostopnost do sanitarij in čiste vode, onesnaženost zraka v prostorih in zunaj njih ter izpostavljenost prenašalcem bakterij in strupenim snovem (DfID in dr. 2002: 11, 12; Todaro in Smith 2003: 345).

Onemogočen dostop do čiste vode in neprimerna sanitarna ureditev⁶ v povezavi z neprimerno higiensko prakso pomeni tveganje za zdravje revnih, saj se prav v tem

⁵ Več kot ena milijarda ljudi je prizadetih zaradi erozije prsti in degradacije zemlje, kot posledica krčenja gozdov, pretirane živinoreje in kmetijstva. Prav tako je pomanjkanje vode glavna tema v več kot 20-ih državah v razvoju. Če se bo trenutni trend nadaljeval, bo dve tretjini svetovnega prebivalstva doživljalo večje ali manjše pomanjkanje vode do leta 2015 (DfID in dr. 2002: 8).

okolju ustvarjajo idealni pogoji za razširjanje nalezljivih bolezni in epidemij. 80 odstotkov vseh bolezni v državah v razvoju nastane zaradi bakterij v vodi, ki povzročajo kolero, tifus, diarejo,..., zaradi česar umre 2,213 milijona ljudi letno, od tega kar 90 odstotkov otrok, mlajših od pet let (ADB in dr. 2003: 10; UNDP 1998: 68). Poleg tega pa oskrba z vodo iz rek, potokov, ki so od bivališč oddaljeni tudi pol kilometra, predstavlja revnim tudi veliko fizično breme, kar je vzrok za številne glavobole, bolečine v vratu, prsih in pasu, predvsem pri ženskah in otrocih. (Tabela 1)

Onesnaženost zraka, do katerega prihaja predvsem zaradi uporabe goriv iz biomas (les, slama, gnojila), prav tako predstavlja tveganje za zdravje revnih. Uporaba teh goriv pri kuhanju in gretju vode ustvarja v hišah s slabimi pečmi in prezračevalnimi sistemi (dimniki), nevarno raven onesnaženosti.⁷ Tem škodljivim dejavnikom (dimu in plinu) so izpostavljeni predvsem otroci in matere, saj naj bi prispeval k boleznim dihal in smrti 4,3 milijonov otrok letno.⁸ Poleg tega prihaja tudi do zviševanja dodatne količine energije in časa, potrebnega za zbiranje goriv iz biomas iz oddaljenih in nevarnih območij in s tem do povečanja fizičnega bremena predvsem žensk in otrok (Todaro in Smith 2003: 348; ESCAP 2003: 274; Parikh 1998: 14; Morris in Rajan 1999: 3- 6).⁹

Onesnaženost zaradi industrijskih plinov, izpušnih plinov in dimnikov povzroča smrt 2,7 milijona ljudi letno (UNDP 1998: 69). Svetovna zdravstvena organizacija pravi, da živi 1,3 milijarde ljudi v mestih z nevarno visokimi koncentracijami onesnaženosti zraka. Predvidevajo, da se bo raven proizvodnje v državah v razvoju do leta 2030 zvišala za 600 odstotkov, s čimer se bo zvišala tudi potencialna raven onesnaženosti

⁶ Leta 2000 približno 1,5 milijarde ljudi z nizko ravniyo dohodka, od tega v subsaharski Afriki več kot polovica prebivalcev, ni imelo dostopa do čistih vodnih virov. Dostop do sanitarij je bil onemogočen 1,4 milijardam revnih ljudi (WB 2001: 38).

⁷ Dve milijardi ljudi še vedno uporablja tradicionalna goriva pri kuhanju (Morris in Rajan 1999: 1).

⁸ V Indiji pol milijona žensk in otrok, večinoma iz revnih kmečkih družin, umre prezgodaj zaradi onesnaženosti zraka v prostorih (WB 2003a: 22). Študija v Gambiji je pokazala, da so dojenčki, ki so jih matere med kuhanjem nosile na hrbtu, 3-krat bolj verjetno zboleli zaradi akutne infekcije dihal. V isti skupnosti je bila verjetnost, da za isto boleznijo zbolijo deklice, mlajše od 5 let, ki so bile prisotne med kuhanjem, 6-krat višja (Parikh 1996: 15).

⁹ 10.000 žensk, ki prispevajo tretjino kuriva v mestu Addis Ababa, trpi zaradi pogostih padcev, zlomov, problemov z očmi, glavobolov, revme, anemije, bolečin v hrbtu in vratu zaradi nošenja bremen, težkih od 40 do 50 kilogramov (Morris in Rajan 1999: 6).

zraka. Onesnaženost zraka povzroča postopne, pa tudi takojšnje spremembe v ozračju in hkrati vpliva na zdravje revnih. Napovedujejo, da bo v naslednjih dveh desetletjih onesnaženost zunanjega zraka predstavljala enak nivo tveganja za zdravje kot ga trenutno predstavlja onesnaženost zraka v prostorih (Todaro in Smith 2003: 348). (Slika 2)

Široka uporaba kemičnih gnojil, pesticidov in drugih v kmetijstvu uporabljenih kemikalij tudi ogroža zdravje revnih v ruralnem okolju (ESCAP 2003: 273). Zastrupitev s pesticidi je velik zdravstven problem med revnimi kmeti v državah v razvoju. Ocenjuje se, da obstaja letno 25 milijonov primerov zastrupitve kmetov, od tega 11 milijonov v Afriki (UNDP 1998: 72). Uporaba pesticidov ima zaradi kmetijskih odtokov posreden vpliv tudi na čistost vode in s tem zalogo rib. Prav tako je s tem povezano zmanjševanje dohodka revnih, saj trgi postavljajo vse večje omejitve glede ravni pesticidov v hrani.

Revni tudi nimajo dovolj znanja in sredstev za preprečevanje bolezni, povezanih z uporabo strupenih kemikalij. Ne morejo si privoščiti ustrezne zaščite in zato postajajo tarča za številne bolezni, povezane s tem (ESCAP 2003: 273).

Slabe razmere v okolju vplivajo na zdravje revnih in s tem tudi na njihov dohodek, saj povečujejo stroške zdravljenja in zaradi odsotnosti v službi zmanjšujejo njihove prihodke (ESCAP 2003: 273; Satterthwaite 2003: 4). S tem revni nimajo možnosti dvigniti se iz revščine.

2.3 REVNI IN NARAVNE NESREČE

Slabo upravljanje okolja in njegova degradacija povečujeta pogostost suš, poplav in drugih nevarnosti okolja. Število velikih naravnih nesreč je v zadnjem desetletju trikrat višje kot v 60-ih letih, delež ekonomskih izgub pa je devetkrat višji (DfID 2000: 17).

Katastrofe, kot so cikloni, hurikani, poplave ali potresi, imajo lahko uničujoče posledice in v zelo kratkem času zvišajo število revnih, v čemer se razlikujejo od tveganj, prihajajočih iz slabega okolja, ki bolj dolgoročno vplivajo na življenja ljudi z nižjim dohodkom (ESCAP 2003: 276). Le-ti predstavljajo dejavnik tveganja, ki lahko vpliva na BDP, zadolženost države, javne investicije in gospodarsko rast, in s tem povzročijo večletni zastoj razvojnega procesa. Uničujejo premoženje najrevnejšega sloja prebivalstva na prizadetih območjih ter preusmerjajo investicije od pomembnejših razvojnih ciljev (ADB in dr. 2003: 6, 11). Naravne nesreče vsako leto povzročijo smrt 100.000 ljudi in škodo za več milijard dolarjev. Čeprav do naravnih nesreč lahko pride kjerkoli, pa se 97 odstotkov vseh smrti zaradi naravnih nesreč zgodi prav v državah v razvoju (DfID in dr. 2002: 13, 14).¹⁰ Rdeči križ je ugotovil, da je v letu 1998 število beguncev zaradi naravnih nesreč preseglo število beguncev zaradi vojn (DfID 2000: 17).

Atmosferske spremembe, tako postopne kot nepričakovane, prinašajo največ škode revnim, ker le-ti živijo na ekološko občutljivejših območjih. Poslabšanje stanja v okolju zaradi uničevanja zemlje, stalnih poplav, povečane onesnaženosti in drugih nevarnosti kratkoročno zmanjšuje prihodek in povečuje ekonomsko pomanjkanje revnih, dolgoročno pa vpliva tudi na njihovo blaginjo in kvaliteto življenja, saj prizadeta gospodinjstva sili v prodajo fizičnega kapitala, kot je zemlja, kolesa in kmetijsko orodje,

¹⁰ Azijsko pacifiško regijo je prizadelo 50 odstotkov vseh naravnih nesreč na svetu. Med deževnim obdobjem leta 2002 je več kot 20 držav trpelo zaradi poplav, kar je imelo za posledico 2.300 smrtnih žrtev in 16 milijonov brezdomcev. Na Tajskem so poplave prizadele sedem milijonov hektarjev obdelovalnih površin in 80.000 ljudi je potrebovalo zdravniško oskrbo (ESCAP 2003: 294). V Bangladešu, državi z visoko gostoto prebivalstva in gospodarstvom, odvisnim od kmetijstva, so življenja in preživetje ljudi pogosto ogroženi zaradi ciklonov in poplav. V letu 1998 je bilo poplavljen 68 odstotkov površine države, kar je prizadelo 30 milijonov ljudi in povzročilo 918 smrtnih žrtev. Gospodarske izgube so bile ocenjene na 3.3 milijarde dolarjev, kar predstavlja osem odstotkov BDP države (ADB in dr. 2003: 6). Tudi julija letos so Bangladeš prizadele poplave, v katerih je bilo prizadetih 28 milijonov ljudi, 394 smrtnih žrtev, 1,5 milijona uničenih hiš in 1025 šol (<http://www2.dfid.gov.uk/news/files/pr-bangladeshfloods29july04.asp>, 15.08.2004).

ki bi jim drugače koristilo pri zadovoljitvi potreb v prihodnosti. S tem je ogrožena njihova dolgoročna možnost za preživetje.

Zaradi klimatskih sprememb se bo verjetno pogostost, intenzivnost in trajanje ekstremnih vremenskih pojavov povečala. Prišlo bo do zmanjšanja razpoložljivosti vode, zmanjšanja produktivnosti v kmetijstvu, razširitve bolezni, ki jih povzročajo bakterije, več poplav in vse večje degradacije zemlje. To bo najbolj prizadelo revne države, ki nimajo veliko sredstev za prilagajanje in soočanje s temi težavami.

Degradacija okolja in naravne nesreče vse pogostejše sili ljudi k migracijam in iskanju boljših življenjskih pogojev. V primeru nenadnih katastrof (poplave, cikloni, orkani, izbruhi vulkanov in potresi) si ljudje z nekoliko pomoči opomorejo in se vrnejo na svoje domove, v primeru dolgotrajne izčrpanosti tal, ki niso več sposobna zadovoljiti njihovih potreb zaradi suš in degradacije zemlje, pa prihaja do trajne izselitve iz občutljivih območij, kot je subsaharska Afrika ali Sahel (DfID in dr. 2002: 13, 14).¹¹

2.4 MITI O POVEZAVAH MED REVŠČINO IN OKOLJEM

¹¹ V južni Afriki se ruralno prebivalstvo zaradi dolgotrajnih, ponavljajočih in uničujočih suš masovno seli v mesta, kar je povečalo število revnih na urbanih območjih. Do leta 2020 naj bi iz puščavskih območij subsaharske Afrike v severno Afriko in Evropo migriralo 60 milijonov ljudi. S podobnimi problemi se soočajo tudi v Peruju in v Mehiki, kjer je 47 odstotkov držav prizadetih zaradi širjenja puščavskih območij, kar pa povzroča obsežne selitve prebivalstva. Od 91 milijonov prebivalcev vsako leto migrira v ZDA osem do deset milijonov Mehičanov (http://www.mongabay.com/external/desertification_2004.htm, 15.08.2004).

Jasno je, da obstajajo med spremembami v okolju in dobrobitjo ljudi, katerih obstoj temelji na naravnih virih, tesne povezave, vendar pa so le-te nejasne predvsem zaradi varajočih predpostavk.

Revščino lahko povežemo z degradacijo okolja, vendar povezava ni vedno vzročno-posledična. Povezave so kompleksne in zato so za njihovo pravilno razumevanje potrebne lokalno specifične analize. Poenostavljanje lahko vodi v oblikovanje politik, ki zmanjšujejo revščino na račun okolja ali ščitijo okolje na račun revnih (Ambler 1999: 6).

2.4.1 REVNI SO GLAVNI VZROK DEGRADACIJE OKOLJA

Dohodek revnih je v veliki meri odvisen od naravnih virov, njihovega izkoriščanja in obdelovanja. Vzrok za trditve, da so revni glavni povzročitelji degradacije okolja, je predvsem njihovo prekomerno izkoriščanje naravnih virov z namenom povečanja proizvodnje hrane, ki je upadla zaradi dolgotrajne degradacije zemlje. Pri zadovoljevanju trenutnih potreb zanemarjajo bolj okolju prijazne prakse in uporabljajo različne tehnike, ki so lahko škodljive za okolje kot krčenje gozda za pridobivanje tal za kmetijsko obdelavo ali sečnja gozda za kurjavo, ki povzročajo degradacijo tal (ESCAP 2003: 272). Take neprimerne proizvodne metode sicer pozitivno vplivajo na trenutne BDP številke, vendar hkrati dolgoročno povzročajo degradacijo tal, vodnih zalog in gozdov ter s tem zmanjšujejo nacionalno produktivnost in povečujejo revščino (Todaro in Smith 2003: 341). Nadaljnje povečanje intenzivnosti kultiviranja slabše zemlje vodi v hitro uničevanje tal in primanjkljaje v produktivnosti. S tem prihaja do pomanjkanja virov in obdelovalnih površin, kar sili revne k selitvi na bolj občutljiva območja in življenje v nevarnejših življenjskih razmerah. V tem mejnem, neproduktivnem okolju je dohodek revnih še vedno prenizek, da bi sprejeli ključne ukrepe za ohranitev okolja ali okrepili investicije, potrebne za izboljšanje njihove obdelovalne prakse, in s tem zaščitili njihovo bazo naravnih virov (Ambler 1999: 5; Jehan in Umana 2003: 61).

2.4.2 PRED IZBOLJŠANJEM SITUACIJE V OKOLJU JE POTREBNO ZMANJŠATI REVŠČINO

Gospodarska rast zagotavlja potrebna sredstva za zmanjšanje degradacije v okolju, zato naj bi ljudje najprej dosegli določeno stopnjo gospodarske rasti, preden sprejemajo ukrepe za zmanjšanje okoljskih izgub (Ekbom in Bojō 1999: 10).

Odnos med ravnijo uničenja okolja in BDP na prebivalca najboljše ponazarja krivulja, ki ima obliko narobe obrnjene črke U, imenovano tudi Kuznetsova krivulja okolja (Slika 3). Raven uničenja okolja sprva narašča, ko BDP narašča zaradi nezadostnega posvečanja pozornosti ohranitvi okolja, nato v neki doseženi stopnji razvoja pada, ko se dohodek na prebivalca viša in se vlaga več sredstev ter posveča večjo pozornost skrbi za okolje (Jehan in Umana 2003: 63).

Zaradi pomanjkanja podatkov o okolju in prevelikega števila kazalcev kvalitete okolja je težko predvideti, kako se začne krivulja obnašati pod različnimi vplivi iz okolja in iz razvoja. Zanimivo bi bilo pogledati, kako se oblika krivulje spremeni, če se v družbo vpelje nadzor rojstev, če bi prišlo do zmanjšanja okolju škodljivih dodatkov v vodi in prepovedi uporabe kemikalij ali če bi prišlo do prestrukturiranja industrije od manj energetsko intenzivnih panog k bolj delavno in tehnološko intenzivnim panogam do strogih ukrepov za nadzor okolja pred gospodarskim vzponom (Jalal 1993: 13).

2.4.3 RAST PREBIVALSTVA POVZROČA DEGRADACIJO OKOLJA

Urbano prebivalstvo predstavlja že skoraj polovico svetovnega prebivalstva in skoraj polovica revnih živi na urbanih območjih (WB 2001: 26). Po mnenju Jalala (1993: 9) naj bi hitra rast prebivalstva in nesposobnost ruralnega in urbanega gospodarstva, da sprejme razpoložljivo delovno silo, predstavljala pritisk za mejna območja. Zaradi višje gostote prebivalstva ostajajo ljudje brez zemlje, potisnjeni na mejna in občutljiva območja ter prisiljeni k prekomernemu izkoriščanju naravnih virov. Ker jim primanjkuje sredstev za selitev v boljše okolje, so velike družine ujete v začaran krog revščine in degradacije naravnih virov, ki jo sami povzročajo prav zaradi revščine (Ekbom in Bojō 1999: 12,13).

Visoka koncentracija vodi ljudi v visoke ravni onesnaženosti, velik obseg odpadkov in povečano zdravstveno tveganje zaradi nevarnosti, ki prihaja iz okolja.

2.4.4 REVNI SO PREVEČ REVNI ZA VLAGANJE V OKOLJE

Jalal (1993: 7) pravi, da so revni ujeti v začaran krog, saj jih nizka produktivnost, nizek dohodek na prebivalca, nizka stopnja pismenosti in velika gostota prebivalstva odvrčajo od sprejemanja ukrepov za ohranitev naravnih virov, od boljših metod namakanja in poljedelstva, od ukrepov, ki so kapitalsko in izobrazbeno intenzivne, ter od sodelovanja v drugih nekmetskih dejavnostih, ki bi prispevale k dvigu dohodka in zmanjšanju revščine in posledično k izboljšanju stanja v okolju.

Revni nimajo motivacije in sredstev za izboljšanje produktivnosti zemlje, kar vodi v znižanje proizvodnje hrane, zmanjšanje možnosti za zvišanje dohodka in s tem boljšega življenja, kar bo sčasoma privedlo do opustošenja (Ekbom in Bojö 1999: 7).

2.4.5 REVNI NIMAJO TEHNOLOŠKEGA ZNANJA ZA UČINKOVITO UPRAVLJANJE VIROV

Pogosto se predpostavlja, da je glavna ovira trajnemu upravljanju okolja s strani revnih pomanjkanje tehnološkega znanja in slaba odzivnost revnih kmetov na spremembe v okolju. Revni so pogosto potisnjeni na manjša območja, izključeni so iz naravnih rezervatov in drugih zaščitanih območij in s tem prisiljeni v situacije, ki zahtevajo nov upravljavski režim (Ambler 1999: 14, 37). Drug problem pa so migracije revnih zaradi slabih življenjskih pogojev, saj ljudem, ki so se priselili v nepoznano okolje, primanjkuje primernih tehnologij in znanja o trajnih oblikah kmetijstva ter žetve na teh območjih (OECD 2001: 39; Sherr 1999: 9). S tem ko se revni selijo na nova območja ali ko se spremenijo okoliščine v katerih se je njihova dosedanja tehnologija razvila, le-ta v tem okolju ni več uporabna in potrebujejo obdobje prilagajanja na nove razmere (DfID in dr. 2002: 19).

Povezave med revnimi in okoljem so torej mnogostranske in v naslednjem poglavju bom prikazala, kako se ta začaran krog povezav med revščino in degradacijo okolja lahko pretrga. Zavrgla bom mite o povezavah med okoljem in revščino, ki vodijo v sprejemanje neprimernih politik, in predstavila možne načine, na katere lahko revni postanejo gibalno obnove okolja.

3 REŠITVE

Trajnost mora biti vodilno načelo nadaljnjih razvojnih naporov, kar pomeni, da mora razvoj zadovoljiti potrebe sedanjosti, ne da bi pri tem ogrozil prihodnost.

Obseg primernih politik za zaščito okolja, ki bodo hkrati prinašale koristi revnim, je v veliki meri odvisen od lastnosti vira, ki naj bi ga politika ščitila. Od narave vira je odvisna ne le izbira tehničnih možnosti za izboljšanje stanja, v katerem se ta naravni vir nahaja, ampak tudi dostopnost različnih tipov institucionalnih dogovorov.

Ambler (1999: 30- 33) je vire razdelil glede na to, ali je potrebno izboljšanje samega vira (tehnični stroški) ali upravljanje z virom (institucionalni/organizacijski stroški).¹² Če je problem v samem viru, so potrebna vlaganja v tehnično izboljšanje vira, če pa je problem v upravljanju, pa so potrebna vlaganja v institucije, ki upravljajo z virom. Institucionalni ali organizacijski stroški upravljanja okolja so višji za vire, ki so mobilni ali razširjeni na večjem območju, občutljivi in se jih težko nadzoruje, meri, opazuje ter

¹² Visoke tehnične stroške in hkrati visoke institucionalne stroške upravljanja imajo: izgradnja namakalnih sistemov velikega obsega; pogozdovanje na izsušenih, nerodovitnih območjih; pogozdovanje mangrov; upravljanje porečja; viri v lasti več držav; sheme ponovne naselitve; programi za zmanjšanje onesnaženosti voda; vzdrževanje cest v ruralnem okolju; upravljanje ribolova v oceanih. Visoke tehnične stroške in nizke institucionalne stroške upravljanja imajo: izgradnja manjših namakalnih sistemov v pogorju; ureditev sistema za pridobivanje sončne energije za posamezna gospodinjstva; naprave za zmanjšanje onesnaženosti; izboljšanje javni transport... Nizke tehnične stroške in visoke institucionalne stroške upravljanja imajo: zaščita kritičnih območij; upravljanje obalnega ribolova; upravljanje na območju koralnih grebenov; programi zemljiške reforme; upravljanje pašnikov; enotno upravljanje pri zatiranju škodljivcev. Nizke tehnične stroške in nizke institucionalne stroške upravljanja imajo: manjši sistem za oskrbovanje z vodo; skupni režimi za upravljanje gozdov; boljše peči in boljše oskrbovanje z energijo za kuhanje za revne družine; tehnologija kmetijske obdelave na nagnjenih zemljiščih; manjši kamnolomi; ureditev sanitarnega sistema v gospodinjstvih (Ambler 1999: 30- 33).

do katerih ima dostop veliko število ljudi. Obratno se ti stroški znižajo v primeru, če je vir nedeljiv, če obstaja skupen interes in je skupnost odmaknjena od motečega zunanjega pritiska trga in če so zagotovljene pravice dostopa.

Tudi na strani tehničnih stroškov prihaja do razlik. Tako pri urejanju sistema za koriščenje podtalne vode za namakanje vplivajo na stroške številni dejavniki, kot je strošek opreme za vrtanje, globina, na kateri se nahaja podtalnica, nujnost namakanja pridelkov in dostopnost površinske vode v določenih obdobjih. Te stroške lahko zmanjšajo vlade z ukrepi, ki revnim ponujajo možnost sodelovanja.

Stroški upravljanja z viri se lahko spreminjajo. Okoljski sistemi z visokimi tehničnimi ali organizacijskimi stroški, lahko le-te znižajo. Na primer stroški relativno nove ali manj razširjene tehnologije, kot je tehnologije za obdelovanje nagnjenega terena, okolju prijazni sistemi za zatiranje škodljivcev ali sončna ali vetrna energija, se lahko znižajo s pomočjo nadaljnjih raziskav, poizkusov in uvajanjem ekonomij obsega v proizvodnjo. Institucionalni stroški se lahko znižajo s pomočjo uvajanja zakonodaje, ki zmanjšuje ovire kolektivni akciji oziroma razširja pravice in spodbude. Tudi velika gostota prebivalstva lahko zniža stroške upravljanja. Kot kaže primer Machakos v Keniji,¹³ je hitra rast prebivalstva združljiva s trajnim upravljanjem okolja, če ji sledijo tehnološke spremembe (Jehan in Umana 2003: 61, 62). V mestih lahko velika gostota prebivalstva zniža stroške ureditve vodovodnega sistema, oskrbe z elektriko in ureditve kanalizacijskega sistema, v ruralnem okolju pa graditve manjšega namakalnega sistema in ohranitve cest.

¹³ Zaradi hitre rasti prebivalstva je prišlo v regiji v 30-ih letih dvajsetega stoletja do obsežne degradacije in erozije prsti. Med leti 1932 in 1990 se je število prebivalstva v Machakosu dvignilo z 240.000 na 1,4 milijone, vendar pa je rast prebivalstva pozitivno vplivala na situacijo. Razlog za to so investicije v razvoj. Povečala se je skrb v zvezi z degradacijo prsti in prišlo je do sprejetja ukrepov, kot je izgradnja teras za ohranitev prsti. V 50-ih letih je bilo več kot 40.000 hektarjev zemlje urejenih v terase. Na drugi strani pa je zaradi povečane gostote prebivalstva prišlo do pomanjkanja obdelovalnih površin, kar je pospešilo investicije v ohranjanje okolja in tehnološke izboljšave, ki bi omogočale večji pridelek. Poleg tega so tudi številni socialni in institucionalni dejavniki – dober političen okvir, boljša fizična infrastruktura, zanesljiv sistem pravice do posesti, tehnologije lokalnega prebivalstva in izboljšan zdravstveni in šolski sistem – omogočili spremembo v kmetijstvu v Machakosu. Rezultati so bili presenetljivi, saj je med leti 1930 in 1987 proizvodnja hrane in dohodek narasel za 6-krat (Montimore in Tiffen 1994 v Jehan in Umana 2003: 61).

Napori za izboljšanje upravljanja z naravnimi viri se pogosto ozko osredotočijo le na tehnične lastnosti izkoriščanja ali zaščite virov in zanemarjajo socialne ter institucionalne strukture, potrebne za bolj trajno in primerno upravljanje s temi viri. Uničevanje okolja lahko pogosto prepreči zagotavljanje institucionalne podpore najrevnejšim, ne pa bojevanje z neizogibnim procesom propadanja. Programi, ki ne upoštevajo institucionalnih vprašanj upravljanja virov, ne bodo uspešni ne glede na to, ali z njimi upravlja država, privatni sektor, skupine ljudi, bogati ali revni. Vlade bi se zato morale zavedati, da za uspešno izboljšanje virov ni dovolj le sprostitev investicijskih virov in spodbujanje tehničnih rešitev, ampak je enako pomembna politična volja za premagovanje organizacijskih izzivov.

3.1 OBVEZNOSTI DRŽAV MEDNARODNE SKUPNOSTI

Glavne konference sklicane s strani Združenih narodov v 90-ih letih so:

- Konferenca o okolju in razvoju iz Ria (1992),
- Konferenca o populaciji in razvoju iz Kaira (1994),
- Svetovni vrh o socialnem razvoju v Kopenhagenu (1995),
- Četrta svetovna konferenca o ženskah v Pekingu (1995) in
- Konferenca Habitat II v Istanbulu (1996).

Te konference so temeljile na delu Brundtlandske komisije in med sabo delile vizijo trajnostnega razvoja, ki vključuje poleg ekonomskih še socialne in okoljske dimenzije človeškega blagostanja.

Revščina in okolje je bila glavna tema Agende 21 (Agenda for the 21st Century), akcijskega programa, sprejetega na konferenci v Riu, ki posveča celotno poglavje odnosu med problemi revščine in okolja. Na tej konferenci je prišlo do mednarodnega priznanja, da sta revščina in okoljski problemi tesno povezana in se jih ne sme ločeno obravnavati. Konferenca je izpostavila vpliv stila življenja razvitih držav na okolje in življenjsko raven v državah ostalega sveta. Izziv je predstavljalo vprašanje združitve ciljev rasti in okolja s cilji trajnostnega razvoja. Poudarek je bil na pomenu sodelovanja in akcijskih načrtov, ki bi temeljili na prioritetah lokalnega prebivalstva in ki bi

vključevale lokalno prebivalstvo (ESCAP 2003: 277; Brocklesby in Hinshelwood 2001: 12).

Ostale konference prav tako posvečajo pozornost problemom revščine in degradacije okolja in čeprav ti problemi niso glavna tema teh konferenc, pa so kljub temu njihov pomemben del. Kopenhagenska deklaracija potrjuje, da sta socialnoekonomski razvoj in zaščita okolja medsebojno povezani komponenti trajnostnega razvoja. V deklaraciji je zapisano, da je socialni razvoj, ki se zaveda, da je omogočanje revnim trajne uporabe naravnih virov nujna podlaga za trajnostni razvoj. Prav tako se deloma z vprašanjem revščine in okolja ukvarjajo konference iz Kaira, Pekinga in Istanbula; vsaka s svojo izhodiščno točko - populacija, napredovanje žensk in človeška naselitev. Na teh konferencah ZN so države prepoznale vpliv razlik med spoloma na revščino in degradacijo okolja. Pekinški akcijski načrt se naslanja na veliko število vlog, ki jih imajo ženske pri upravljanju in uporabi naravnih virov. Prav tako pa je tudi v Kopenhagenski deklaraciji zapisano, da "ženske nosijo večino bremena soočanja s problemi revščine, socialnega razkroja, nezaposlenosti, degradacije okolja in posledic vojne" (Forsyth in Leach 1998: 8; Ambler 1999: 2).

Aksijski načrti deklaracij ZN jasno poudarjajo, da morata biti odprava revščine in obnovitev okolja v središču nacionalnih in mednarodnih razvojnih naporov. Kljub vsem uspehom pri ukvarjanju s problemi revščine in okolja pa prihaja do nesoglasij med politiki in znanstveniki. Ustvarjalci politik se pritožujejo, da jim teoretiki niso ponudili praktičnih rešitev. Na drugi strani pa eksperti obtožujejo oblikovalce politik, da jim primanjkuje politične volje. Zato prihaja do prepada med cilji globalnih konvencij in njihovimi dejanskimi uspehi (Ambler 1999: 2).

Soočena s situacijo globalne revščine in neenakosti si je mednarodna skupnost na podlagi velikega števila razprav v 90-ih letih zastavila več ciljev, ki jih je povzela v Mileniumski deklaraciji leta 2000. V tej deklaraciji je glavni poudarek na zmanjšanju revščine in doseganju trajnostnega razvoja, saj sta cilja deklaracije med drugim tudi zmanjšanje ekstremne revščine¹⁴ in zaščita okolja. Vsi ti cilji so med seboj zelo

¹⁴ Cilj deklaracije je med leti 1990 in 2015 razpoloviti delež ljudi, ki živijo z manj kot dolar na dan, ter delež ljudi, ki trpi za lakoto (<http://www.un.org/millenniumgoals/>, 19.12.2003).

povezani in reševanje le enega lahko prispeva k doseganju ostalih ciljev. Vendar pa je med temi cilji potrebna dodatna analiza povezav in izčrpen ter stroškovno učinkovit načrt za njihovo dosego.

Na povezave med trajno gospodarsko rastjo in zmanjšanje revščine so se osredotočili tudi kasneje na Svetovnem vrhu o trajnostnem razvoju leta 2002 v Johannesburgu (WB 2003a: 15).

3.2 SODELOVANJE REVNIH PRI OBNOVI OKOLJA IN ZMANJŠANJU REVŠČINE

Na revne je v procesu izboljšanja okolja potrebno gledati kot na del rešitve in ne kot na problem. Zmotno je odlašanje z izboljšavami okolja, dokler ne zmanjšamo revščine, da bi s tem ustvarili več sredstev, potrebnih za zaščito okolja. Dejstvo je, da povečan dohodek ni dovolj za dvig iz revščine, saj revni tako na urbanih kot ruralnih območjih za lastno preživetje izkoriščajo predvsem naravne vire in ravnanje z okoljem močno vpliva nanje. Naravni viri in njihova kvaliteta je zato zelo pomembna za preživetje revnih in za možnost, da se prebijejo iz revščine. Na drugi strani pa v času hitre gospodarske rasti, ki naj bi zmanjšala revščino, prihaja do obsežne degradacije okolja (Ambler 1999: 35; DfID in dr. 2002: 18).

Visoka zaščita okolja je lahko združljiva s hitro gospodarsko rastjo in lahko spodbuja inovacije, ki podpirajo rast. Ko ljudje vidijo ekonomsko vrednost zaščite okolja, lahko pride do spodbud za izboljšave na področju uvedbe novih tehnologij, na področju upravljanja za izboljšanje učinkovitosti izrabe virov ter na področju zmanjšanja trošenja naravnih virov in učinkov proizvodnega procesa na okolje (OECD 2001: 30). V večini primerov zmanjšanje revščine poteka v skladu z okoljevarstvenimi ukrepi. Kljub temu pa odločanje med gospodarsko rastjo in poudarjanje zaščite okolja pogosto sproža dileme (ESCAP 2003: 270, 271).¹⁵ Poleg tega morajo načrti izboljšanja okolja in

¹⁵ V nekaterih primerih se je potrebno odločati med zmanjšanjem revščine in degradacijo okolja. Na primer: industrijski razvoj prinaša nove službe, vendar hkrati tudi povečuje onesnaženost, z iskanjem novih območij za črpanje nafte tvegamo onesnaženje talne vode in tal, pri izgradnji jezov za

zmanjšanja revščine paziti, da rešitve problemov v urbanem okolju ne bodo povzročile problemov v ruralnem okolju in obratno. Paziti je treba na prakso krčenja gozdov in drugih oblik kmetijske prakse, ki povzročajo degradacijo tal in s tem vplivajo na cikle poplav in suš na drugih področjih. Tudi uporaba gnojil in pesticidov lahko povzroči onesnaženje vode namenjene oskrbi ljudi, ki živijo po reki navzdol. Na drugi strani pa je treba paziti na odpadne vode urbanih območij, ki so glavni onesnaževalec rek in vplivajo na ribolov in na izkoriščanje podtalnih voda za uporabo na urbanih območjih, saj prevelika uporaba lahko povzroči pomanjkanje vode za namakanje in poveča breme žensk in otrok, ki zbirajo vodo za gospodinjstva (Ambler 1999: 29, 30; ESCAP 2003: 270).

Bistvenega pomena je doseg ravnotežja med gospodarsko rastjo in varstvom okolja. Za ekonomiste je pot razvoja sprejemljiva le, če se zaloge kapitalskega premoženja ohranjajo ali naraščajo in zato bo v prihodnosti gospodarska rast in kvaliteta življenja vse bolj odvisna od kvalitete okolja (Todaro in Smith 2003: 342). V strategije zmanjšanja revščine in trajnostnega razvoja je potrebno vključiti tudi ocene o izčrpanosti ali izgubi pomembnih naravnih virov, od katerih je odvisen obstoj revnih in ugotoviti, na kakšen način lahko revni postanejo gibalno obnavljanja okolja (Ambler 1999: 11). Združiti je potrebno obdelovanje zemlje, ki spodbujajo trajnejšo uporabo virov z obstoječimi načini upravljanja naravnih virov revnih in potrebami v prihodnosti, ne da bi pri tem povečali revščino ali degradacijo okolja (Ambler 1999: 20, 48). Investicije je potrebno preusmeriti k uspešnim projektom, ki prinašajo koristi tako revnim kot tudi okolju.

Problemi, povezani z degradacijo okolja, so težje rešljivi zaradi nizkega dohodka revnih, predvsem zaradi neprimernih proizvodnih vložkov. Čeprav je pri izboljšanju kvalitete naravnih virov povečanje finančnih sredstev s strani države nujno, pa se lahko veliko doseže z obstoječim človeškim in finančnim kapitalom. Pri izboljšanju kvalitete, kvantitete, produktivnosti in vrednosti naravnih virov ima velik pomen izboljšanje vseh vrst proizvodnih vložkov. Zato je bistvenega pomena oblikovanje politik in

hidroelektrarne, ki vladam prinašajo velik dobiček, pa prihaja do poplavljanja velikih območij gozdov (Bucknall, Kraus in Pillai 2001: 12). Tudi projekti v zvezi s transportom in elektriko predstavljajo možnost za zmanjšanje revščine zaradi povečanja možnosti zaposlitve v kmetijstvu kot posledica kmetijskega razvoja in imajo hkrati slab vpliv na okolje (Jalal 1993: 12).

institucionalnih dogovorov, ki bodo podpirale revne pri izboljšanju njihovih obstoječih proizvodnih vložkov in sposobnosti za zadovoljitev osnovnih potreb. Treba jim je dati moč, da prepoznajo svoje probleme in poiščejo lastne rešitve. Strategije morajo vključevati predvsem teme, kot so: pomanjkanje zemlje in negotove pravice do posesti, omejen dostop do institucionalne podpore ter odsotnost informacij, diskriminacija in premajhen politični vpliv, slaba izobrazba in dostop do novih tehnologij, slabo zdravje in nesposobnost za delo, slaba oskrba z osnovnimi storitvami, ter slab dostop do kreditov in premajhna vlaganja.

3.2.1 IZBOLJŠANJE UPRAVLJANJA OKOLJA S STRANI REVNIH

Čeprav revni deloma prispevajo k procesu degradacije, je ironija v tem, da niso glavni povzročitelji le-te, saj so bogati tisti, ki največ prispevajo k globalnemu segrevanju in degradaciji naravnih virov in s tem zmanjšujejo možnost za preživetje revnih. Revni so le žrtve vzorcev potrošnje bogatih, saj ti izrabljajo večjo količino naravnih virov, imajo nadzor nad večjimi območji kot revni in imajo s tem večjo vlogo pri obsežnem krčenju naravne vegetacije in pretiranem izkoriščanju zemlje za dosego dovolj obsežne proizvodnje za izvoz. Prav tako so bogati ribiči tisti, ki uporabljajo tehnološko bolj izpopolnjene ladje, s pomočjo katerih zmanjšujejo zalogo rib v morju. Pastirji z velikimi čredami bolj uničujejo pašnike kot kmetje z le nekaj glavami živine. Poleg tega pa ljudje z višjim dohodkom bolj prispevajo k zviševanju ravni CO₂ v ozračju¹⁶ in večji količini odpadkov kot revni (UNDP 1998: 66; Ambler 1999: 6; Jehan in Umana 2003: 61; ESCAP 2003: 272, 273). Dejanja bogatih torej potiskajo revne na vedno bolj ekološko občutljiva območja, kjer postanejo še bolj ranljivi.

Do zmanjšanja revščine lahko pride s trajnejšim upravljanjem naravnih virov, ki vodi v povečanje proizvodnje in s tem do dviga dohodka revnih (Ambler 1999: 28). Revne je treba spodbuditi k vlaganju v izboljšanje upravljanja z viri, v izboljšanje

¹⁶ Stopnja CO₂ na prebivalca v razvitih državah je 11 metričnih ton na leto, v primerjavi z dvema metričnima tonama v državah v razvoju (Jehan in Umana 2003: 61)

produktivnosti tal, da izravnajo začetni upad produktivnosti zaradi pretirane uporabe, kar bo pripomoglo k razširitvi njihovih življenjskih možnosti.

Revnim naj bi primanjkovalo sredstev za uvedbo zaščitnih in obnovitvenih ukrepov ter za izboljšanje proizvodnje, zato naj bi njihova praksa izrabe tal še bolj škodovala že degradiranemu okolju in jih silila k izkoriščanju novih občutljivih območij (Ekbom in Bojö 1999: 7). Dejstvo, koliko revni plačujejo za vodne, energetske in druge storitve, pa spodbija argument, da revni nimajo dovolj sredstev, da bi plačevali za učinkovitejše ampak dražje storitve in s tem prispevali k izboljšavam v okolju.¹⁷

V nadaljevanju bom navedla primere, kjer revni skrbijo za okolje in vlagajo v izboljšanje okolja. Pokazala bom, da so sposobni sprostiti ogromno količino sredstev, predvsem delovne sile, za izboljšanje okolja le, če imajo spodbude za to. Pokazala bom, da lahko možnost dostopa do naravnih virov in podeljevanje lastniških pravic revne spodbudi k dolgotrajni in bolj trajni uporabi zemlje, vode in biotskih virov, saj jih k degradaciji njihovega okolja pogosto silijo prav neustrezne državne politike, kot so na primer negotove lastniške pravice nad zemljo in gozdovi.

Zaradi povečanja pritiska na naravne vire ima vedno večji pomen tudi razširitev področja delovanja revnih na nekmetijske dejavnosti, ki pripomore k zmanjšanju pritiska na vire in degradacijo ter hkrati ohranitvi dohodka. Za večino kmetij predstavljajo te dejavnosti glavni vir dohodka (OECD 2001: 66).

3.2.1.1 ZAŠČITA PRAVICE REVNIH DO NARAVNIH VIROV

Najhujša oblika revščine v velikem številu držav v razvoju je naraščajoče število ruralnega prebivalstva brez zemlje (Jalal 1993: 10). V večini primerov imajo revni že

¹⁷ Kerozin, ki ga revni uporabljajo za razsvetljavo je 2-krat dražji in 19-krat manj učinkovit kot električne fluorescentne luči. Za vodo dajejo revni na urbanih območjih 20 odstotkov njihovega dohodka. Nekateri plačujejo privatnim prodajalcem vode med 4–100 krat več za enoto vode, kot plačujejo bogatejši za tekočo vodo. V Indiji, na primer, revni domorodci nosijo stroške namakanja v celoti, medtem ko bogati kmetje za namakanje prejemajo denarno pomoč od države (Morris in Rajan 1999: 4).

pravico do upravljanja naravnih virov, vendar so te pravice negotove, ker se jih ne zavedajo in jih niso sposobni zaščititi. Na primer: obalni ribiči imajo pravico do ribolova v določenih vodah, vendar so nemočni proti ribičem, ki lovijo z vlečno mrežo in siromašijo ribolovna območja. Tudi ljudje, odvisni od gozdov, nimajo sredstev za boj proti sečnji na višjih območjih, vendar pa nosijo posledice v obliki poplav, suš in erozije prsti (OECD 2001: 43, 65).

Revni se pri dokazovanju lastništva naslanjajo na neformalne in običajne dogovore, ki jih druge skupine uporabnikov od zunaj ne priznavajo. Poleg tega tudi niso sposobni vplivati na vladne odločitve, povezane z viri, od katerih so odvisni, kar ustvarja negotovost glede dostopa do njih v prihodnosti in zmanjšuje spodbude za njihovo trajno uporabo. Zato morajo biti tako skupnosti kot tudi posamezniki seznanjeni s svojimi pravicami in možnostjo vplivanja na vladne politike s sodelovanjem v političnem procesu (Ambler 1999: 38; Sherr 1999: 11; OECD 2001: 43, 65; DfID in dr. 2002: 27; ESCAP 2003: 290).¹⁸

3.2.1.2 PRENOS LASTNIŠTVA

Lastništvo se lahko pridobi na več načinov: prodajo na trgu, kot zapuščina ali darilo, v povezavi z investicijami za izboljšanje virov, z uporabo, s pridobitvijo pravic od države ali članstvom v skupnosti. Zemljiška reforma je eno najtežjih političnih dejanj, ki

¹⁸ V vasi Vidarbha v Indiji so oblikovali organizacijo žensk, v kateri so imele ženske in dekleta možnost razpravljati o času, potrebnem za zbiranje vode in o povezavah med kvaliteto vode in zdravjem. Ugotovile so, da je problem oskrbe s čisto vodo pereč v vseh desetih skupnosti v okolici, kar je ustvarilo močan občutek pripadnosti. Ženske so se povezale z ženskimi predstavnicami v lokalnem svetu in organizirale ulične proteste, kar naj bi spodbudilo lokalni svet k obnovi vodovodnega sistema. Situacija se je izboljšala. Poleg tega pa so sodelovale tudi pri razvoju programa socialnega gozdarstva, ki spodbuja zaščito okolja (Bucknall, Kraus in Pillai 2001: 24).

vključuje prerazporeditev premoženja. Uspešnost je odvisna od politične odločnosti, družbene podpore in jasnih kriterijev (Sherr 1999: 11; DfID in dr. 2002: 27).

Individualne in kolektivne pravice do posesti so ključen kapital revnih, ki omogočajo pridobitev dohodka in predstavljajo temelj za zadovoljitev osnovnih potreb (gorivo, voda, zdravila, hrana) ter varujejo pred tveganji. Podelitev dejanskih pravic revnim in zagotavljanje lastništva nad viri, kot je voda, zemlja in drevesa, in ne le občutka lastništva predstavlja spodbudo za naložbe in sodelovanje pri trajnem upravljanju virov in je pozitivno povezana s kvaliteto okolja ter vpliva na dolgoročno produktivnost kmetijstva.¹⁹ Negotovost na tem področju vodi v hitro poslabšanje zemlje in naravnih virov, saj lastniki v primeru kratkotrajnega lastništva oziroma dostopa do naravnih virov želijo od tega iztisniti čimveč dobička in zato intenzivneje izkoriščajo naravne vire (Ekblom in Bojö 1999: 11; Sherr 1999:11; DfID in dr. 2002: 27; ESCAP 2003: 290). Kmetje, ki delajo na svoji zemlji, vlagajo več v smislu delovne sile in izboljšav za povečanje produktivnosti²⁰ kot zakupniki in najeta delavna sila, ki ne vlaga v dolgoročne izboljšave posesti. Lastništvo uporabnikom omogoča uživanje koristi truda, vloženega v ohranjanje in izboljšanje virov, in spodbujajo drage investicije v know-how in infrastrukturo, ki zagotavlja dolgoročno produktivnost virov (OECD 2001: 35).

Tudi na urbanih območjih je ključna pravica, ki se jo lahko dodeli revnim, pravica do zemlje, na kateri živijo. Večina revnih na urbanih območjih živi na zemlji, do katere nima zakonite pravice, kar povečuje tveganje rušitve in s tem zmanjšuje spodbude za vlaganja v izboljšanje življenjskih pogojev (DfID in dr. 2002: 27). Poleg tega vladne oblasti izkoriščajo nezakonito gradnjo domov revnih kot izgovor za odrekanje osnovnih storitev mest (Satterthwaite 2003: 12). V takih primerih lahko revni veliko pridobijo z zagotovitvijo lastništva nad zemljo, na kateri gradijo svoje hiše. To ne le dovoljuje razširitev splošnih koristi na njihovo območje, ampak tudi spodbuja revne k investicijam v svoja stanovanja in njihovo okolje (Ambler 1999: 14, 29, 64; Bucknall, Kraus in Pillai 2001: 15; OECD 2001: 52). Na urbanih območjih je torej pravica do

¹⁹ Raziskave 115 kmetij na Filipinih so pokazale, da so kmetje, ki so imeli zagotovljene pravice do posesti, bolj pogosto vlagali v postavitve žive meje za zmanjšanje erozije (Shively G v DfID in dr. 2002: 28).

²⁰ Bistvenega pomena za kmete je možnost investiranja v delovno intenzivne naloge, kot je izgradnja teras ali nasipov za nadzor erozije prsti, saditev živih mej ali za ribiče nadzor nad zaščitenimi območji.

posesti bistvenega pomena za dostop do boljših okoljskih storitev in za povečanje vlaganj v izboljšanje življenjskih pogojev (DfID in dr. 2002: 27). Varna in zagotovljena nastanitev obenem tudi ščiti gospodinjstva pred izgubo lastnine zaradi naravnih nesreč, lahko pa zagotovi tudi dohodek z oddajanjem stanovanj in predstavlja poroštvo za posojilo (Satterthwaite 2003: 4).

Vzpodbuda za vlaganje sredstev za zmanjšanje degradacije okolja in s tem hkrati tudi revščine je tudi prenos pravic na področju vodnih virov ljudem brez zemlje ali lokalnim skupinam kmetov, ki so kasneje prodajali namakalne storitve ljudem z zemljo. Do prenosov je prišlo zaradi denarnih razlogov, saj je upravljanje namakalnih sistemov zelo drago in cena vode je običajno pod tržno vrednostjo. Ko se prenese nadzor namakalnih sistemov na kmete, le-ti porabijo več sredstev za upravljanje z njimi in bolj učinkovito uporabljajo vodo (Ambler 1999: 50).²¹

Tudi upravljanje gozdov ima velik pomen pri ohranjanju okolja, saj so nasadi dreves, ki ponujajo celoletno pokritost z vegetacijo, preprečujejo erozijo prsti, povečujejo njeno rodnost in ne potrebujejo redne obdelave, najboljša možnost za obnovo in trajnejše obdelovanje občutljivih zemljišč in prinašajo reden dohodek (Parikh 1998: 19) Vendar pa lahko prav negotovost na področju lastniških pravic prepreči sajenje dreves zaradi relativno dolgega obdobja proizvodnje in negotovosti, povezane z dobičkom od sajenja (Arnold in Bird 1999: 15). Večinoma sajenje dreves ovira problem lastnine in ne sami stroški saditve dreves. S tem, ko so vlade lokalnim skupnostim predale pravice do gozdov, so pripomogle k zvišanju dohodka revnih in izboljšanju situacije v okolju (Ambler 1999: 53, 54). V nadaljevanju bom predstavila primere, ko so revnim dane pravice nad gozdovi le delno, podala pa bom tudi primere uspešnega soupravljanja gozdov.

²¹ V Sukhomajri vasjo pod Himalajo je bila glavna vzpodbuda za vlaganja v rečno področje zagotovitev ministrstva za gozdarstvo, da bodo imeli pravico do uživanja sadov izboljšanja degradirane zemlje gozdov. Leta 1979 so vaščani izgradili rezervoar za vodo in hkrati zagotovili, da bodo skrbeli za porečje, da se rezervoar ne bi zamašil. Kasneje so izgradili še nekaj rezervoarjev za vodo, kar je pomagalo pri zaščiti zelo degradiranega gozda v bližini rezervoarjev za namakanje in povečanju količine lesa in pašnikov ter pripomoglo k trikratnemu dvigu proizvodnje pridelkov. Vse to je nenazadje pripomoglo k dvigu dohodka in zmanjšanju revščine (Agarwal in Narain 1999: 14)

3.2.1.3 ZAPOSLOVANJE V NEKMETIJSKIH DEJAVNOSTIH

Da bi revni čim bolj pripomogli k obsežnem izboljšanju naravnih virov, so svoj dohodek poskušali zvišati z razširitvijo področja svoje dejavnosti na nekmetijske dejavnosti in ne s povečevanjem intenzitete kultiviranja mejnih področij. Potrebno je razviti programe preživetja revnih, ki bi bili osredotočeni na zmanjšanje njihove odvisnosti od baze naravnih virov in njihovega bližnjega okolja, saj so revni sposobni delovati na okolju prijazen način in obenem ohraniti svojo sposobnost za preživetje.

Predvsem delovno intenzivne dejavnosti ponujajo organizacijam javnega in privatnega sektorja možnost zaposlitve revnih ljudi ali ljudi brez zemlje. Zaposlijo jih lahko kot varuhe v občinskih ali nacionalnih parkih, gozdovih in naravnih rezervatih ali kot osebe za nadzor kvalitete lokalnih voda na njihovem območju.²² To hkrati pripomore tudi k izboljšanju okolja v naravnih rezervatih in k zaščiti vodnih virov (Sherr 1999: 14).

Primer vključevanja revnih v izboljšanje naravnih virov je socialno gozdarstvo, kjer gre za trajno upravljanje dreves in gozdov, kar omogoča zadovoljitev lokalnih potreb po proizvodih in storitvah gozda. Bistvo je povišanje zaposlitve revnih ljudi, ki živijo blizu gozdov, s tem da se jih vključuje v programe sajenja dreves, upravljanja pragozdov in rečnih področij ter zbiranja ostalih dobrin gozda, ki niso les, z namenom izboljšati upravljanje gozdov kot tudi izboljšati ekonomsko in socialno stanje teh ljudi. Včasih se socialno gozdarstvo dotakne tudi drugih področij, kot je energetska področje, ki se ukvarja s saditvijo dreves za drva, ali kmetijsko področje, ki kmetom priporoča saditev dreves za zaščito pridelka pred vetrom in izboljšanje kvalitete prsti. Socialno gozdarstvo je zelo učinkovit način zmanjševanja revščine in izboljšanja situacije v okolju (ESCAP 2003: 290-292).

Prav tako je zbiranje in sortiranje odpadkov v številnih državah v razvoju pomembna, delovno intenzivna in hkrati tudi neuradna dejavnost. Sortiranje in reciklaža odpadkov ustvarja številna delovna mesta in veliko število ljudi v državah v razvoju je odvisnih od

²² Primer je sodelovanje revnih ljudi in ljudi brez zemlje pri obnovi vodnih rezervoarjev v Indiji, kjer je imela velik pomen nevladna organizacija PRADAN v sodelovanju z lokalnimi oblastmi in kmeti pri oblikovanju mehanizmov kooperativnega upravljanja, ki so pripomogli k izboljšanju površinskih in talnih voda. (Ambler 1999: 51).

tega posla. Pobiralce odpadkov (pogosto otroci) se pogosto najde znotraj najbolj socialno in ekonomsko mejnih skupnosti, ki delajo v zelo nezdravih in nehijskih delovnih pogojih (OECD 2001: 57).

Projekti zaposlovanja bodo uspešnejši tam, kjer obstaja dobra nadzorna organizacija, zanesljiv načrt financiranja in so zaposleni ljudje vključeni v proces izbire in oblikovanja načina upravljanja z naravnimi viri. Taki projekti vplivajo tudi na dvig lokalne zavesti in cenjenje naravnih virov (Ambler 1999: 17, 47).

3.2.2 SODELOVANJE Z DRUGIMI AKTERJI

3.2.2.1 SOUPRAVLJANJE VIROV Z REVNIMI

Poleg zemljiške reforme obstajajo tudi druge politike, ki zagotavljajo revnim in tistim brez zemlje dostop do naravnih virov in s tem možnost zaslužka. Vire si lahko delijo z drugimi, lahko so v lasti drugih ali le pod nadzorom drugih. Sklepanje dolgoročnih najemnih, zakupnih in žetvenih sporazumov, za privatno ali javno zemljo, na ruralnih ali urbanih območjih bo revnim ponudilo možnost zakonitega iskanja tehnične pomoči, kreditov ali drugih uslug, kar jih bo spodbudilo k upravljanju okolja, bolj usmerjenega v zaščito naravnih virov. Ti sporazumi morajo vsebovati jasne dogovore o distribuciji koristi, ki naj bi izhajale iz izboljšanja naravnih virov in zagotovitev uradnih pravic do posesti posameznikov ali skupin, ki so nezakonito naseljeni na določenih območjih (Ambler 1999: 45).²³

Ko obstaja več uporabnikov enega vira, ki imajo različne cilje in različno moč, želi država doseči sodelovanje med njimi s tem, da jim zagotovi tehnično in denarno pomoč ter nudi posredovanje pri prekrivajočih in nasprotujočih si zahtevah po virih (Ambler

²³ Uspešen primer pa je bil v gorskem področju Nepala, kjer je leta 1978 vlada sprejela zakonodajo, ki je omogočala prenos upravljanja precejšnjega dela javnih gozdov na lokalne skupnosti. Posesti so bile še vedno v lasti države, drevesa pa so pripadala vaškim skupinam uporabnikov gozdov. Uporabniki so razvili lastne načrte delovanja, določali cene, po katerih so se prodajali njihovi proizvodi in kako se bo porabil dobiček. Do junija 1997 je 6.000 skupin upravljal 450.000 hektarjev gozdov in 6.000 jih je čakalo na formalno registracijo. Izkušnja Nepala je pokazala, da se je stanje gozdov zaradi takega načina upravljanja s strani skupin uporabnikov izboljšalo (Arnold in Bird 1999: 10, 11).

1999: 14; Arnold in Bird 1999:11). Osnovna logika je, da soupravljanje povečuje koristi tako s sprostitvijo dodatnih sredstev kot tudi s povečanjem nadzora uporabnikov nad viri, od katerih so odvisni. Na ta način naj bi pridobili večjo količino sredstev za upravljanje, kar omogoči učinkovitejšo izrabo virov (OECD 2001: 41, 45; Bruns in Helmi 1996: 13).

Ta pristop favorizirajo vlade, ki želijo imeti še naprej urejevalno vlogo in želijo ohraniti nadzor nad viri, ki so neposrednega pomena za državo (Arnold in Bird 1999: 11). Uspešno sodelovanje prinaša veliko koristi lokalnemu prebivalstvu, saj jim omogoča sodelovanje pri sprejemanju odločitev in opravljanje številnih nalog glede zaščite virov (OECD 2001: 45).

Izziv soupravljanju predstavlja uskladitev potreb revnih, okoljskih ciljev in vračanja dohodkov tistim, ki so nosilci stroškov. Obstaja več primerov uspešnega sistema soupravljanja, vendar je bistvenega pomena zagotovitev, vključevanje najrevnejših uporabnikov virov v vsako novo ureditev. V primeru gozdov ima vedno večji pomen upravljanje gozdov s strani lokalnih skupnosti in sodelovanje ruralnega prebivalstva pri odločitvah, ki so v njihovem interesu (Arnold in Bird 1999: 9).²⁴

Tudi na področju namakanja centralno upravljanje predstavlja problem, zato so številne države začele v celoti ali delno predajati manjše namakalne sisteme skupinam uporabnikov vodnih virov s ciljem, da kmetje za večji nadzor nad upravljanjem vodnih virov plačajo več za vodo (kmetje na vrhu namakalnega sistema so pripravljeni plačati več za enako ali manjšo količino vode, če vedo, da bo to prineslo koristi ostalim po reki navzdol). Kmetje se najprej vključujejo v izobraževanje za izboljšanje upravljanja z

²⁴ V Indiji je bil uspešen program Joint Forest Management (JFM). Programi soupravljanja so bili najuspešnejši v vaseh, ki so mejile na obširna območja degradiranih gozdov, kjer je prebivalstvo zelo povezano z gozdom, kjer imajo etnično homogene skupnosti veliko lokalnega znanja o gozdovih in kjer se koristi iz manjših produktov gozda pokažejo v relativno zgodnji fazi. Glavne značilnosti programa JFM, ki skuša na državni posesti povečati stabilnost okolja in koristi lokalnega prebivalstva, so: oblikovanje vaških odborov za zaščito, oblikovanje in nadzor nad načrti za upravljanje s strani ministrstva za gozdarstvo, omejitve uporabe travnikov in zbiranja ostalih nelesnih dobrin gozda, in naloga ministrstva za gozdarstvo delitve dohodka od prodanega lesa. Rezultati v Zahodnem Bengal, kjer je bil program vpeljan leta 1970, so bili dobri. Očitno izboljšanje situacije v lokalnem okolju in zmanjšanje sezonske migracije kaže na to, da je prišlo do povečanja dohodka zaradi povečanja zaposlitve in prodaje ostalih nelesnih dobrin gozda, kar je imelo velike koristi za revno prebivalstvo (Arnold in Bird 1999: 13).

vodo in kasneje jim država zagotovi sredstva za izboljšanje namakalne infrastrukture, ki jo nato sami vzdržujejo. S tem se poveča njihovo sodelovanje in nadzor nad upravljanjem namakalnih sistemov (Bruns in Helmi 1996: 4- 8, 14).

Prenos upravljanja z vodnimi viri na celotno skupino uporabnikov ponuja revnim kmetom na obrobju namakalnega sistema možnost pridobitve večje količine vode, saj je v nasprotnem primeru ne dobijo, saj jo nekateri v sistemu jemljejo več, kar povzroči, da številni namakalni sistemi namakajo manj ozemlja kot, so tehnično sposobni. Bolj učinkovita uporaba vode za namakanje pomeni tudi pomemben dodaten vir oskrbovanja z vodo za urbana območja, ki ležijo nižje po reki navzdol. Države so opustile svojo vlogo upravitelja ali pa so razvile visoko strukturirano ureditev soupravljanja. V nekaterih primerih ne gre za prenos upravljanja na kmete v celoti, ampak le za sprejetje večjih obveznosti (Ambler 1999: 50).

Včasih pride pri soupravljanju virov s strani več uporabnikov do konflikta interesov, saj lahko ena skupina uporabnikov sprejme ukrepe za zaščito naravnih virov in s tem škoduje drugi skupini s tem, ko ji zaradi zaščite naravnih virov prepreči pobiranje pridelka (Arnold in Bird 1999: 14). Za posredovanje pri nasprotujočih si zahtevah po virih ter omogočanju dostopa in nadzora nad viri, se revni veliko bolj obračajo na neformalne lokalne institucije, saj jim kljub zavedanju o njihovih omejitvah bolj zaupajo, ker le-te resnično predstavljajo revno prebivalstvo (Forsyth in Leach 1998: 6;WB 2001: 52).

Čeprav prinaša prenos upravljanja na lokalne skupnosti dobre rezultate, pa ima pri tehnično kompleksnih ali obsežnih sistemih, kot je ureditev oskrbe z vodo, sanitarnih sistemov, velikih namakalnih sistemov in energetskih sistemov (za kar je potrebno specializirano osebje), država primerjalno prednost pri upravljanju (Ambler 1999: 15).

3.2.2.2 SOINVESTIRANJE Z REVNIMI

Na področju kmetijstva obstaja veliko priložnosti za soinvestiranje vladnih, nevladnih organizacij in privatnega sektorja z revnimi v izboljšanje naravnih virov. Oblike soinvestiranja pri obnovi in izboljšanju naravnih virov so različne in vključujejo dostop

do finančnih kreditov, tehnične pomoči in organizacijske podpore ter mobilizacijo delovne sile. S tem se zmanjšajo omejitve, povezane s prenosom tehnologij, poveča se sposobnost kmetov za vlaganje, njihova zavest ter vključevanje v izboljšanje okolja (Sherr 1999: 13, 14).

Včasih se država odloči raje za soinvestiranje z revnimi v vire, ki so že v njihovi lasti, kot za prenos lastništva ali pravic upravljanja. Soinvestiranje z lokalnimi skupnostmi ali kmečkimi organizacijami je priporočljivo predvsem pri dolgoročnih vlaganjih v zaščito ali izboljšanje naravnih virov, kot je zaščita tal, izdelava namakalnih infrastruktur, saniranje pašnikov, izravnavanje zemlje ali obnavljanje vegetacije na rečnih območjih (Sherr 1999: 14).²⁵ Ta pristop k izboljšanju situacije v okolju omogoča, da kmetje ohranijo oblast nad viri in odgovornost za njihovo upravljanje, hkrati pa investicije države spodbudijo sprostitev dodatnih sredstev s strani kmetov, kar je ključ do uspeha (Ambler 1999: 15).

Ker večina cen za storitve ne odraža realnosti, saj ne vključujejo okoljskih in socialnih stroškov, ki nastajajo pri proizvodnji in dobavi le-teh, se začetni ukrepi za povečanje učinkovitosti storitev in uvedbo modernih tehnologij zdijo v nekaterih okoliščinah predragi. Če niso vsi stroški vključeni v ceno, bodo uporabniki težko upravičili uporabo čistejših in učinkovitejših tehnologij, ki bi hkrati tudi podpirale trajnostni razvoj. Revni so sicer pripravljeni plačevati več za zagotovljeno kakovost storitev, vendar jih pri tem obremenjujejo predvsem visoki začetni stroški, kot je priključna taksa in drage nove tehnologije, kar jim preprečuje dostop do boljših storitev in s tem višje življenjske ravni. Zato je ključnega pomena oblikovanje primerne finančne sheme, ki bi revnim omogočila premostitev začetnih težav za dostop do bolj učinkovitih storitev (Morris in Rajan, 1999: 7). S subvencioniranjem začetnih stroškov država pomaga revnim pri izboljšanju dostopa do storitev mestnih občin in do modernih energetske tehnologije. Ker so ti stroški glavna ovira, ki revnim preprečuje dostop do kakovostnejših storitev, so denarna nadomestila potrebna le v zgodnji fazi izvedbe programov saj povečujejo interes za sodelovanje pri uporabi novih, nepoznanih tehnologij. Opremljene morajo biti

²⁵ Nazoren primer uspešnosti soinvestiranja so vladni programi pomoči pri oblikovanju namakalnih sistemov v visokogorju Nepala in Butana, program *irigasi desa* v Indoneziji in številni programi obnavljanja vegetacije v Indiji. V nekaterih projektih so kmetje prispevali do 90 odstotkov skupne vrednosti investicije (Ambler 1999: 51).

tudi s tehničnim načrtom, ki jasno opredeljuje kratkoročne in dolgoročne koristi lokalnega prebivalstva. Nadaljnja denarna nadomestila pa niso potrebna, saj so revni že sedaj zmožni plačevati višje mesečne stroške za elektriko, plin in vodo za bistveno slabše storitve, ki jih nudijo mestne oblasti (Sherr 1999: 14; Ambler 1999: 16, 46, 60, 61).²⁶

Dostop do kreditov, subvencij in drugih oblik denarne pomoči zmanjšujejo tudi tveganja, povezana s prehodom k novim proizvodnim tehnikam in oblikam obdelovanja zemlje, čeprav na začetku veliko let ne prinašajo nobenega dobička, ker prispevajo k ohranjanju naravnih virov. Revni bi bili v veliko primerih voljni uporabljati učinkovitejše naprave in tudi plačevati višje cene za zagotovljeno kvaliteto storitev, ki bi zmanjšala njihovo skupno porabo, če bi imeli ustrezno finančno podporo.

V primerih, kjer obstajajo za revne na ruralnih območjih majhne ekonomske spodbude za trajnejše upravljanje naravnih virov tako za njihovo ohranitev kot tudi izboljšanje, bi vlade ali druge institucije lahko razvile sistem odškodnin za stroške, nastale ob spremembi upravljanja ali uporabe naravnih virov, ki omogoča njihovo ohranjanje. S tem bi revni spremenili svoj odnos do virov in povečali željo po vlaganju v naravne vire. Mestne vodne oblasti bi lahko plačevale kmetom za varčno uporabo vode in s tem znižale stroške upravljanja. Lastniki velikih gozdov bi lahko plačevali kmetom nadzor nad požigalniško prakso. Iz teh strategij izhajajo številni institucionalni problemi, vključno z mehanizmi za transfer plačil, oblikovanjem kredibilnega in poceni sistema nadzora in pravično distribucijo plačil (Ambler 1999: 48; Sherr 1999: 16).

Ker revni večinoma obdelujejo mejna območja, jih lahko slaba letina ali povečana kapitalska intenzivnost ali povečano tveganje za propad pridelka čez noč spremeni iz lastnika mejne zemlje v človeka brez zemlje (Jalal 1993: 10). Način zaščite obstoječih proizvodnih vložkov revnih je lahko razvoj zavarovalniškega sistema, ki v času hudega izpada pridelka ali naravnih nesreč s pomočjo gotovinskih plačil, plačil v pridelkih ali zaposlovanjem revnih v javnih delih, zagotovi revnim zadovoljitev osnovnih

²⁶ V Indoneziji so med leti 1993 in 1995 uspešno prodali 8.000 domačih solarnih sistemov z zagotavljanjem kreditov in storitev. Ta ureditev je omogočila, da je bil mesečni obrok nižji od stroškov v klasičnem energetskega sistema (Ambler 1999: 62).

življenjskih potreb in zmanjša potrebo po pretiranem izkoriščanju naravnih virov (Ambler 1999: 12; OECD 2001: 41).

V izboljšanje naravnih virov lahko vlaga država, ki sredstva pridobi s preusmerjanjem denarne pomoči od bogatejših kmetov in kmetijstva, usmerjenega na trg, k revnejšim kmetom, nevladne organizacije ali mednarodni programi pomoči, ki ponujajo kredite tako posameznikom kot tudi skupinam. S tem izboljša produktivnost revnih kmetov, pa tudi privatnega sektorja (Ambler 1999: 46; Sherr 1999: 13).

Vlaganja so smotrna, če spodbujajo izboljšave v okolju, ki prinašajo koristi revnim. Zato mora država pri kriterijih, ki jih uporablja za načrtovanje svojih vlaganj, dati večji poudarek na koristi, ki bi se pokazale v prihodnosti, saj običajno formula za izračunu dobička ne upošteva bodočih koristi in daje preveliko vrednost trenutni potrošnji, s čimer prepreči vlaganja v okolje, katerega koristi bi lahko čutili šele v prihodnosti. Pri izračunu dobička od investicij v korist revnim je potrebno upoštevati tudi njihove realne osnovne potrebe. Za določene osnovne socialne storitve, kot so osnovna zdravstvena nega, osnovna izobrazba, revni niso pripravljeni plačati veliko, vendar se jih še vedno smatra za koristne projekte, saj vlaganja na teh področjih povečajo koristi družbe v celoti. Nenazadnje je potrebno prilagoditi investicijske kriterije. Pri izračunu je potrebno upoštevati, da je povečanje dohodka revnih za en dolar več vredno kot povečanje dohodka bogatih za en dolar. Na primer: sedemodstoten dobiček od vlaganj v korist revnih lahko privede do večjega dviga blaginje kot desetodstoten dobiček od vlaganj, usmerjenih k ljudem, ki niso revni (Ambler 1999: 20).

V velikem številu držav dobijo denarno pomoč od države ljudje, ki niso revni. Z ukinitvijo te denarne pomoči bi se nabralo dovolj sredstev za vlaganje v vire, ki jih potrebujejo revni. Na področju energetike in vodnih storitev bi zmanjšanje denarne pomoči, ki ni usmerjena v izvedbo določenih projektov, pospešilo učinkovitejšo uporabo ter na urbanih območjih privedlo do znižanja stopnje onesnaženosti (Ambler 1999: 19; Sherr 1999: 14; OECD 2001: 32).

Številne države dajejo velikim kmetom denarno pomoč za oskrbo z vodo, medtem ko kmetje, ki imajo in upravljajo svoj sistem oskrbe z vodo, plačujejo višjo ceno za vodo.

Zvišanje cene za vodo, ki bi bolj ustrezala tržni ceni vode, bi v številnih državah prinesla velik prihodek in povzročila učinkovitejšo uporabo vode (Ambler 1999: 46).

Tudi na področju energetike cene konvencionalnih energetske tehnologije niso odraz socialne in okoljske stvarnosti. Denarna pomoč je pogosto povezana s slabimi storitvami, kot je valovanje napetosti, ki je posledica nizkega dobička dobaviteljev energije, ki nimajo dovolj sredstev, da bi primerno ohranjali svojo opremo. Revni v urbanem okolju že sedaj plačujejo več na enoto energetskih storitev in vode kot bogatejši. Zato bi bilo smiselno zmanjšanje denarne pomoči za ljudi, ki niso revni, in zvišanje kvalitete storitev za revne.

3.3 INFRASTRUKTURA IN RAZVOJ TEHNOLOGIJ

3.3.1 PODPORA RAZVOJU INFRASTRUKTURE ZA REVNE

Hitra rast prebivalstva je povzročila zelo obsežne migracije ljudi iz vasi v mesta, kar je privedlo do pomanjkanja sanitarij in zalog vode ter s tem do visokih ravni zdravstvenega tveganja, katerim so izpostavljeni predvsem revni ljudje v mestih. V takih razmerah mestom grozi kolaps mestne infrastrukture in epidemije. Zaradi hitre

rasti prebivalstva in obsežnih preseljevanj v mesta veliko število ljudi ni deležno take oskrbe s strani mest, kot bi bilo potrebno (Jalal1993: 9; Todaro in Smith 2003: 344).²⁷

Kot sem že omenila, je problem v tem, da večina revnih živi v neformalnih naseljih, ki jih vladne in občinske oblasti ne priznavajo in zato tudi ne sprejmejo ukrepov potrebnih za izboljšanje življenjskih pogojev revnih. Revnim ne zagotavljajo dostopa do manj nevarnih zavetišč in ne dajejo spodbud za izgradnjo varnejših in kvalitetnejših stanovanj. Prav tako jim ne zagotavljajo dostopa do vode, sanitarij, kanalizacije in odvoza smeti. Že majhne investicije v primernejše vzorce naseljevanja in boljšo gradnjo stanovanj lahko zelo zmanjšajo vplive naravnih nesreč in dolgoročno povečajo prihranke (OECD 2001: 52).

Predpogoj za povečanje sposobnosti države za boj z onesnaženostjo zraka in vode, zaščito naravnih virov in zmanjšanjem toplogrednih plinov je okrepitev sposobnosti mest in mestnih oblasti za izgradnjo odvodnih kanalov in vodovodnih cevi, za odvoz smeti in za izboljšanje zdravstvenih storitev (Ambler 1999: 62).

Tako na urbanih kot ruralnih območjih je za zmanjšanje vplivov onesnaženosti in slabe higiene na zdravje revnih bistvenega pomena izboljšanje dostopa do boljše oskrbe z vodo in sanitarij, za zmanjšanje vplivov slabe osvetlitve na izobrazbo ljudi pa so potrebne izboljšave na področju energetskih storitev. Z izboljšanjem oskrbe s čisto vodo in sanitarno ureditvijo naj bi postali ljudje bolj zdravi in produktivni, kar bi omogočilo upad stroškov zdravstva in s tem povečanje dohodka. Dostop do tekoče vode na ruralnih območjih prinaša tako denarne kot tudi časovne prihranke ter zmanjšuje fizične napore tistih, ki zbirajo vodo (OECD 2001: 54; Ambler 1999: 65, 66).

Pomanjkljiva razpoložljivost energetskih storitev je tesno povezana s številnimi kazalci revščine. Obstaja pozitivna povezava med dostopom do energije in energetskimi storitvami ter izobrazbo in pismenostjo revnih tako v urbanem kot ruralnem okolju, saj podaljšuje čas za branje in s tem zvišuje izobrazbo. Poleg tega ima elektrika tudi koristi

²⁷ Če bi v nekem mestu v Latinski Ameriki želeli vsem prebivalcem zagotoviti dostop do čiste vode do leta 2030, bi se morale povečati število uslužbencev v javnih ustanovah za 250 odstotkov. V državah v razvoju je 72 odstotkov vseh novih mestnih gospodinjstev nameščenih v revnih mestnih četrtih ali barakarskih naseljih. V Afriki je procent še večji - 92 odstotkov (Todaro in Smith 2003: 348).

za zdravje, saj izboljšuje prehranjevanje in zmanjšuje tveganje za bolezni in podpira moderne komunikacije. Mrežni dostop je sicer cenovno učinkovit, omogoča enotno tarifo in znižanje stroškov, vendar pa večina revnih živi na ruralnih območjih, kjer bi bil strošek povezave v omrežje previsok in zato potrebujejo denarno pomoč za plačilo visokih začetnih stroškov. Alternativa razširjanju energetske mreže je decentralizacija energetskih storitev in oblikovanje manjših lokalnih energetskih sistemov, ki izrabljajo energijo vode, sonca ali vetra (Morris in Rajan 1999: 1 ; DfID in dr. 2002: 30; WB 2003a: 24).

Na urbanih območjih ljudje trpijo zaradi onesnaženosti zraka predvsem zaradi neučinkovitosti transportnega sistema. Ker je transport najhitreje rastoči uporabnik energije v državah v razvoju in je mobilnost povezana z dostopom do dela, bo v prihodnosti imelo načrtovanje vzorcev učinkovite izrabe zemlje in transportnih poti na urbanih območjih pomembne posledice za energetske vire in revščino. Reforma mestne ureditve, ki bi vključevala učinkovit transportni sistem in revnim omogočala nastanitev blizu delovnih mest, bi na eni strani zmanjšala onesnaženost in s tem bistveno izboljšala zdravstveno stanje revnih, na drugi strani pa tudi znižala revnim transportne stroške in čas potreben za prihod na službeno mesto (Morris in Rajan 1999: 12, 13; Ambler 1999: 16, 63, 64; OECD 2001: 59, 60).

Problem številnih mest je tudi pomanjkanje učinkovitega in varnega sistema za zbiranje, ravnanje in odlaganje odpadkov. Materiali iz odpadkov pogosto predstavljajo surovino za številne proizvode. Učinkovit sistem odlaganja in zbiranja odpadkov, ki temelji na sposobnostih in znanju neuradnih zbiralcev odpadkov (revni), je bistven element upravljanja okolja in prinaša tudi pomembne ekonomske in socialne koristi. Obnavljanje in reciklaža cenjenih virov v urbanem okolju zmanjšata obseg odpadkov in negativnih vplivov, ki jih imajo odpadki na okolje, prav tako zmanjšata povpraševanje po naravnih virih²⁸ in zvišata dohodek neuradnim zbiralcem odpadkov. Z reciklažo biološko razgradljivih odpadkov iz urbanega okolja in uporabo njihovih hranljivih delov v kmetijstvu lahko pride do povečanja proizvodnje hrane in do obnove degradirane zemlje. V industrijskih državah se je reciklaža povečala, medtem ko v državah v razvoju

²⁸ Reciklaža pomeni prihranek na energetskem področju; za reciklažo aluminija se porabi le pet odstotkov energije, potrebne za pridobitev aluminija iz boksita (Jehan in Umana 2003: 65).

šele pridobiva na pomenu. Številne države oblikujejo svoj sistem upravljanja z odpadki na podlagi sistema, ki ga uporabljajo razvite države, kar pa prinaša socialno-ekonomsko neustrezne tehnološke odločitve (OECD 2001: 57; Jehan in Umana 2003: 65).

Tudi na ruralnih območjih lahko revni veliko pridobijo od izboljšav, kot je napeljava električnega toka,²⁹ ureditev cest, razvoj namakalnih sistemov in drugih dolgoročnih naložb, ki so v celoti ali delno financirane s strani države. Pri načrtovanju je pomembna sestavina uspeha vključevanje skupnosti v vseh fazah razvoja infrastrukture, od izbire najprimernejših možnosti in oblikovanja sistema do izgradnje in vzdrževanja infrastrukture. Uspešnejši so programi, ki v ta proces načrtovanja vključujejo tudi ženske, ki imajo pomembno vlogo pri oskrbi z vodo in sanitarijah v gospodinjstvu (Ambler 1999: 12, 16).

3.3.2 RAZŠIRITEV DOSTOPA DO ZNANJA IN TEHNOLOGIJE

Uničevanje okolja je vse večje in zato bodo glede varstva okolja potrebne spremembe, ki bodo na eni strani zagotovile ekonomske prihranke, na drugi strani pa nižje stroške pri izvajanju drugih projektov. Povečanje produktivnosti in učinkovitosti izrabe naravnih virov zaradi tehnološkega razvoja omogoča dosego enakega produkta z manjšo količino vložkov (OECD 2001: 39).

Za to so potrebne velike investicije v nove tehnologije, ki omogočajo zmanjšanje onesnaževanja in boljše ravnanje z viri, kar pa bo najbolj obremenilo revne države, ki bodo brez sredstev iz mednarodne skupnosti morale te spremembe uresničevati na račun zmanjšanja sredstev za druge socialne programe (izobraževanje, zdravstvo in vzorci zaposlovanja), le ti pa imajo že sami po sebi pomemben vpliv na zmanjšanje revščine in ohranjanje globalnega okolja (Todaro in Smith 2003: 345).

Obstaja obilje tehnologij, ki lahko izboljšajo stanje v okolju in hkrati zmožnost preživetja revnih. Številne temeljijo na tradicionalnem lokalnem znanju in praksah, druge pa so rezultat zunanjih tehničnih izboljšav (DfID in dr. 2002: 29).

²⁹ 1,5 - 2 milijardi ljudi nima dostopa do električne energije (Morris in Rajan 1999: 1).

Čeprav živi 65 odstotkov kmečkega prebivalstva v državah v razvoju in podoben procent revnih v kmetijstvu na mejnih območjih, ki prinašajo malo zaslužka, so se navori za povečanje produktivnosti v kmetijstvu v preteklosti večinoma osredotočili na območja z visokim kmetijskim potencialom. Razvoj tehnologij in sistemov upravljanja z revnim koristnimi viri, ki zvišujejo produktivnost v celoti in pri tem ščitijo ali izboljšujejo okolje, zato zahtevajo preusmeritev pozornosti raziskav in denarja zanje k virom, od katerih so odvisni revni. Raziskave in razvoj novih tehnologij ima velik pomen pri povečanju produktivnosti mejne zemlje. Gre za vlaganje v razširitev znanja o izboljšanju metod obdelovanja in tehnik zaščite prsti. Tehnologije naj bi bile prikrojene uporabi na točno določenem tipu prsti in klime, kar zahteva velike investicije v raziskave na kmetijah. Poleg tega so potrebne tudi nove institucionalne strategije za zmanjšanje stroškov teh raziskav in povezovanje s kmetijskimi organizacijami ter zagotovitev, da bodo koristi dejansko dosegle revne. Spodbujati je treba razvoj tehnologij usmerjenih k revnim in jim omogočiti dostop do okolju prijaznih in lokalnim razmeram prilagojenih tehnologij (Ambler 1999: 47; OECD 2001: 39, 40).

Revni običajno razpolagajo z veliko količino lokalnega tehničnega znanja³⁰ in imajo razvito telo običajnega prava, ki zagotavlja podlago za kolektivno akcijo in zato bi te raziskave morale vključevati tudi uporabne tehnike in tehnologije domačega prebivalstva ter inovacije kmetov, uporabne na širšem območju (OECD 2001: 40; Sherr 1999: 9). Znanstveniki in delavci na terenu so odkrili, da bi veliko lokalnih tehnologij in praks lahko služilo kot osnova za izboljšave, ki bi se lahko razširile tudi na druga področja, saj veliko teh tehnologij prispeva k ohranjanju in izboljševanju okolja. Te tehnologije in organizacijske oblike so bile že preizkušene, vendar pa so vladne agencije tiste, ki morajo uvideti in začeti ceniti to pomembno lokalno znanje (Forsyth in Leach 1998: 24; Ambler 1999: 38).³¹

³⁰ Vedenje revnih je priznано na področju poznavanja zdravih rastlin, pridobivanja vode, poznavanja ribolovnih področij, lovstva in poznavanja ostalih dobrin gozda, poleg dreves (DfID 2000: 12).

³¹ Na hribovitem območju Zahodne Sumatre v Indoneziji so kmetje poleg majhnih rek zgradili namakalne sisteme. Za inženirje, ki se ukvarjajo s postavljanjem namakalnih sistemov, so ti namakalni sistemi neučinkoviti, ker puščajo. Po drugi strani pa prav to puščanje omogoča kmetom, ki živijo nižje po reki navzdol, izgradnjo naslednjega namakalnega sistema. Kmetje torej ne uporabljajo preprostih materialov zaradi pomanjkanja znanja ali sredstev, ampak ker je bila njihova tehnologija prilagojena tradicionalnemu

Revni kmetje zahtevajo tehnologije, ki povečajo možnost pridobitve dohodka, večje zaposlitve, zmanjšanja uporabe pesticidov in povečanja proizvodnje hrane od nezadostnih virov. Na kmetijah so potrebna vlaganja v izboljšave na področju upravljanja s hranili zemlje in strategij hranjenja živine, ki bodo zvišale produktivnost in s tem zmanjšale preobremenitve ekološko občutljivejših območij (Ambler 1999: 47). Potrebna je uvedba okolju prijaznih tehnik za nadzor škodljivcev in oskrba revnih kmetov s cenovno ugodnimi tehnologijami za boj proti škodljivcem, saj prevelika uporaba pesticidov ogroža trajnost kmetijske proizvodnje in s tem okolje in zdravje manjših kmetov in revnih (DfID in dr. 2002: 30).³² Poleg tega pa je večjo produktivnost virov mogoče doseči tudi s pomočjo raziskav na področju genetsko spremenjenih pridelkov. Prednost pri mednarodnih raziskavah ima razvoj tehnologij za mejna, mokra območja v tropih in za manjše kmetije z namakalnimi sistemi v Aziji (Sherr 1999: 15).

V izboljšavah energetske učinkovitosti leži potencial za zmanjšanje vseh dimenzij revščine in omogočanje razvoja. Programi in politike, ki vključujejo izboljšanje nivoja kakovosti in učinkovitosti energetskih storitev revnih, bodo revnim omogočili izboljšanje njihovih življenjskih pogojev in kvalitete okolja. Izboljšave na področju energetike bodo omogočile izboljšanje na področju prezračevanja, preskrbe s toplo vodo in sanitarij (Morris in Rajan 1999: 20). Trenutne energetske storitve, ki so dostopne revnim gospodinjstvom in skupnostim, imajo negativen vpliv na okolje. Zato je potrebno oblikovanje čistih in cenejših energetskih tehnologij (učinkovite tehnologije za razsvetljavo, tehnologije za črpanje vode, učinkoviti štedilniki in boljše peči), prilagojenih lokalnim razmeram, ki bodo veliko prispevale k zmanjšanju onesnaženosti zraka in revščine, ter revnim omogočiti dostop do njih. Za zadovoljitev povečanega povpraševanja po energiji ni pomembno povečati količine energije, ampak izboljšati učinkovitost uporabe energije preko transformacije konvencionalnih goriv in uporabe obnovljivih energetskih virov v industriji in transportu (DfID in dr. 2002: 30).

režimu lastništva nad vodnimi viri. Ko je država spremenila nekaj teh jezov v betonske jezove, je vplivala na režim lastništva nad vodnimi viri in s tem povzročila konflikte (Ambler 1999: 38).

³² Največja investicija države v razvoju in izobraževanje kmetov je indonezijski projekt med leti 1993 in 1999, kjer je bilo več kot 600.000 kmetom, pridelovalcem riža, zelenjave in soje omogočeno izobraževanje o izboljšanem ravnanju s škodljivci na svojih kmetijah (DfID in dr. 2002: 30).

Izboljšane energetske storitve bodo povečale zadovoljitev osnovnih potreb in zmanjšale negativne energetske vplive na okolje (Morris in Rajan 1999: 17). Z izboljšanjem tehnologije štedilnikov bi prišlo do takojšnjega izboljšanja zdravja revnih in zmanjšanja onesnaženost zraka in izboljšanja situacije v okolju. Cilj uporabe boljših štedilnikov je optimalna izraba drv in s tem pomoč pri zmanjšanju krčenja gozdov, zmanjšanje zdravstvenega tveganja zaradi izpostavljenosti dimu in vročini v kuhinjah ter ureditev sanitarij in izboljšanje splošnih življenjskih pogojev v hišah (Ambler 1999: 61; ESCAP 2003: 292, 293).

Za izboljšanje zdravja revnih in zmanjšanje vpliva na okolje so potrebne izboljšave na področju sanitarne ureditve in upravljanja z vodo brez uporabe kemikalij. Izboljšave vodnih virov morajo sovpadati z izboljšavami na področju sanitarne ureditve, saj so neprimerne tehnologije sanitarne ureditve, kot je neurejena kanalizacija, glavni vir onesnaženja vode. Sanitarna ureditev zasluži več pozornosti na področju izboljšav in povezav z drugimi sektorji za ohranitev in obnovitev baze naravnih virov. Tehnične izboljšave bi lahko omogočile recikliranje človeških odpadkov za kmetijstvo na ruralnih in urbanih območjih. Ekološka sanitarna ureditev bi preprečila bolezni, ohranila in zaščitila naravne vire in pomagala pri obnovi in reciklaži hrane na okolju prijazen način (Ambler, 1999: 65- 68). Za izboljšanje sanitarne ureditve je na voljo preprosta in cenovno ugodna tehnologija, ki pa mora biti prilagojena kulturi ljudi, le-ti pa morajo biti seznanjeni z vsemi prednostmi vpeljanih novosti.³³ Podobne preproste tehnologije obstajajo tudi za nadzor prenašalcev bakterij, za boj proti malariji, ki vključujejo nadzor habitata komarjev in distribucijo posteljnih mrež (DfID in dr. 2002: 30).

3.4 ZMANJŠANJE OBČUTLJIVOSTI REVNIH NA VPLIVE IZ OKOLJA

³³ Številnih stranišč ne uporabljajo, ker ljudje ne poznajo njihovih koristi, tako zaradi slabe postavitve kot tudi graditve. Podobno ne bo pomagala tudi zagotovitev cenovno ugodnih mil, če jih ljudje ne bodo uporabljali za umivanje rok. Teh preprostih socialnih in tehnoloških sprememb ne gre podcenjevati, saj še vedno vsako leto umre 2-3 milijona otrok zaradi diareje in umivanje rok bi mogoče lahko pripomoglo k razpolovitvi tega števila (<http://www.worldbank.org/watsan/topics/handwashing.html>, 10.01.2004).

S povečanjem pripravljenosti na naravne nesreče in z razširjanjem dostopa do mehanizmov za upravljanje s tveganji je treba zmanjšati občutljivost revnih na vplive iz okolja (DfID in dr. 2002: 31). Države ne poskušajo le zmanjšati ranljivost revnih ob naravnih nesrečah, ampak tudi izboljšati njihovo zmožnost odziva in prilagajanja na klimatske spremembe v prihodnosti. To se najlažje doseže z vključevanjem odziva na klimatske spremembe v proces gospodarskega razvoja in zmanjševanja revščine (ADB in dr. 2003: 15) in hkrati z vključevanjem načrtov za preprečevanje naravnih nesreč v načrte preprečevanja tveganj, ki prihajajo iz slabega okolja. Tudi ko gre za nesreče, ki se jih ne da preprečiti, pa se lahko nadzira vsaj njihov vpliv in včasih tudi obseg, kar močno zmanjša njihov učinek (ESCAP 2003: 294).

Rdeči Križ je razvil štiri ključne pristope za zmanjšanje učinka naravnih nesreč:

1. ukvarjanje z vzroki, ki so pripeljali do naravnih nesreč (poplave, ki so posledica ravnanja z vodo in tlemi v višjih legah);
2. spodbujanje večjega sodelovanja pri zmanjševanju in ublažitvi tveganja in pripravljenosti na naravne nesreče. Strategije za izboljšanje pripravljenosti na naravne nesreče morajo upoštevati realno stanje revnih in tip tveganja, s katerim se soočajo (OECD 2001: 18). Že sprejetje določil o gradnji hiš in ostale infrastrukture do določene mere zagotavlja boljšo opremljenost za zoperstavljanje naravnim nesrečam.³⁴ Pomembno pa je tudi izboljšanje odziva in pomoči v stiski. Ker je največ žrtev v primeru naravnih nesreč v prvih 24-ih urah, kar je veliko prej preden se na prizorišču pojavijo nacionalne in mednarodne agencije, je edina rešitev za izboljšanje odziva revnega prebivalstva vključevanje lokalnega prebivalstva v strategije pripravljenosti, lajšanja posledic in obvladovanja naravnih nesreč. Zelo učinkoviti so tudi sistemi zgodnjega opozarjanja, ki oskrbijo lokalno prebivalstvo z ustreznimi informacijami, ki jim omogočijo zmanjšanje vpliva naravnih nesreč³⁵;

³⁴ 50–75 odstotkov gospodarske izgube zaradi hurikana Mich je bila posledica neprimerne oblike in lokacije infrastrukture, kot so naselja, ceste, mostovi in industrija (ADB in dr. 2003: 22).

³⁵ Sistem zgodnjega opozarjanja vključuje oblikovanje napovedovalnih in operativnih opozorilnih sistemov, ohranjanje neprekinjene komunikacije med potencialno ogroženimi območji in vlado, obsežna propaganda, ki vsebuje opozorila o grozečih nevarnostih in pripravlja pred nesrečami in predstavlja reševalne ukrepe skozi vse komunikacijske kanale (radio, televizija, časopis), ureditev transporta za

3. izboljšanje možnosti za preživetje revnih z zoperstavljanjem in preprečevanjem nesreč v prihodnje. Zmožnost revnih za prilagajanje klimatskim spremembam se bo izboljšala z izboljšanjem njihovega dostopa do naravnih virov, z izboljšanjem vseh vrst proizvodnih vložkov, s povečanjem raznolikosti ekonomskih aktivnosti (kar je težje dosegljivo, ker revni nimajo znanja, informacij in kapitala za to, da bi počeli kaj drugega) in oblikovanjem neformalnih zavarovalniških sporazumov (DfID in dr. 2002: 31; ADB in dr. 2003: 15-28).

Medtem ko je prišlo do izboljšanja koordinacije humanitarne pomoči, lahko k temu pripomore večje vključevanje dobro obveščenih skupin na področju naravnih nesreč;

4. zagotavljanje skladov namenjenih naravnim nesrečam je pogosto uporabnejše od tuje pomoči in ekspertov, ki vzamejo preveč časa in prinašajo manjše koristi za lokalno ekonomijo. Pomoč bi se morala osredotočiti na dolgoročno rešitev, na primer, z uvajanjem priložnosti, ki prinašajo višje dohodke. Priporočljivo je, da poleg skladov mednarodne skupnosti država sama oblikuje svoje lastne rezerve ter da privatni sektor poveča lastno zavarovanje (DfID in dr. 2002: 31).

Bolj kompleksno pa je ukvarjanje z občutljivostjo revnih na dolgoročne vplive iz okolja, ki so povezani s sušo ali škodljivci, in zato se temu posveča manj pozornosti.

3.5 POSREDOVANJE ZA PRESEGANJE POMANJKLJIVOSTI TRGOV

Zagotovljene lastniške pravice niso dovolj za povečanje trajne uporabe virov. V številnih primerih revnim in izoliranim skupinam trgi sploh niso dostopni. Da bi revni izkoristili potencialne koristi svojih virov, jim je potrebno omogočiti dostop do trgov. To zahteva naložbe v izboljšanje transportnih in komunikacijskih storitev in

evakuacijo in umik nujnih stvari, razpoložljivost nujnih dobrin in storitev za sprejemljivo ceno na območjih naravnih nesreč, ter zagotavljanje razpoložljivosti zdravil (ESCAP 2003: 294).

infrastrukture, pa tudi dostop do informacij o tem, kje in na kakšen način se prodaja proizvode. Pomembno je ponujanje pomoči pri razvoju poslovnih in tržnih sposobnosti, pri identifikaciji trgov za lokalno proizvedene dobrine in pri čim bolj učinkoviti izrabi zemlje (OECD 2001: 37).

Trgi niso vedno prijazni do okolja in v podporo revnim ljudem. Izvoz na industrijske trge in trgovina povzroči odmik od bolj raznovrstnega in manj tveganega, na kmetijstvu temelječega življenja k monokulturnemu kmetijstvu ter s tem izpostavlja kmetijstvo in revne visokim nivojem tveganja. Vključevanje revnih v nacionalno in mednarodno gospodarstvo ali popularizacija produktov, ki so bili do tedaj uporabljeni le lokalno, lahko ustvari povpraševanje, ki presega trajno ponudbo. S povečanjem tržišča in povpraševanja lahko pride do prevelikega izkoriščanja virov, ki so bili do tedaj izkoriščani le za lokalno uporabo (OECD 2001: 38). Do take situacije je prišlo na področju ribolova in sečnje gozdov kot tudi v industriji morskih rakov v jugovzhodni Aziji (Ambler 1999: 42; Parikh 1998: 13).

Razvoj trgov bi moral biti postopen, spremljati pa bi ga morali napori za pomoč revnim, ki bi vključevali začetno tehnično in denarno pomoč in razvoj tržnih kanalov. Ko vlada podpre določen proizvod za prodajo na trgu in s tem spodbudi povečanje proizvodnje tega proizvoda, revni ne morejo dati prednosti proizvodom, ki pomagajo zadovoljiti osnovne človekove potrebe in potrebe zaščite. Zato lahko pride v primeru odstranitve denarne pomoči do neučinkovitosti trga in do propada revnih. Na primer: gojenje dreves za prodajo na trgu se je izkazalo primerno le za tiste, ki so imeli poleg tega še zemljo za pridelavo hrane ali drugih proizvodov za prodajo, ali tiste, ki so imeli dodaten dohodek, ki ni bil vezan na kmetijo, in ne za zelo revne. Strategije zasaditve posesti z drevesi so uspešne tam, kjer obstaja aktiven in obsežen trg za drevesne produkte in je dostop do trga neomejen ter so zemljišča velika vsaj nekaj hektarjev.

Ko država podpre določen trg, se mora izogniti tudi drugim oblikam posredovanja, kot je prisila k prodaji vladnim tržnim telesom ali trgovcem, ki so jim bile podeljene koncesije, izogniti se mora tudi tekmovanju na istem trgu s podjetji v lasti države, ki prejemajo denarno pomoč.

Drugi element razvoja trga je zagotovitev bolj tekmovalnega okolja za zagotovitev dobrin in storitev, ki jih uporabljajo revni. V nekaterih primerih, kot je zagotovitev elektrike in vode, so to dosegli s privatizacijskimi shemami. V primerih, kjer je prišlo do predaje monopola privatnemu sektorju, mora država še vedno regulirati in nadzirati sektor. V drugih primerih se lahko privatnim podjetjem dovoli tekmovanje z državnim sektorjem pri zagotavljanju storitev, ki jih uporabljajo revni, kot je dobava vode, sanitarnih in energetskih storitev. Pri dobrem planiranju lahko ti programi izboljšajo kakovost storitev, ki jih dobijo revni in zmanjša njihove stroške (Ambler 1999: 18- 19).

3.6 INSTITUCIONALNA PODPORA

Zahteva po hitri gospodarski rasti je v preteklosti v kmetijstvu povzročila zvišanje uporabe gnojil, pesticidov in vode za namakanje, kar je na eni strani omogočilo povečanje proizvodnje v kmetijstvu in zmanjšanje revščine, na drugi strani pa je tako intenzivno izkoriščanje naravnih virov v kmetijstvu privedlo do številnih okoljskih problemov, kar je imelo sčasoma nasproten vpliv na produktivnost v kmetijstvu. Povečana uporaba vode za namakanje je privedla do izsušitve rek³⁶, pretirana uporaba gnojil in pesticidov pa je privedla do onesnaženja voda in s tem do številnih bolezni (ESCAP 2003: 273).

Pri tem ima velik pomen politika in učinkovitost institucij, ki (ne)posvečajo pozornost okoljskim temam. Poleg lastništva je zato potrebna tudi reforma politik in institucij, ki bodo bolj skrbela za potrebe revnih in jih bodo spodbujale k trajnemu upravljanju okolja (DfID in dr. 2002: 27). To vključuje reformo osrednjih vladnih zemljiških agencij, lokalnih oblasti, tradicionalnih oblasti, pravosodnega sistema in lokalne zemljiške uprave, komisij in tribunalov.

Bistvenega pomena je vključitev problemov revščine in okolja v strategije razvoja, s čimer bo mogoče doseči širši in bolj usklajen odziv na izzive, ki jih postavljata revščina in okolje, usklajevanje med posredovanji v različnih sektorjih in zagotoviti učinkovito

³⁶ Ena največjih svetovnih ekoloških katastrof je izginjanje Aralskega morja v centralni Aziji zaradi slabe ureditve namakalnih sistemov (DfID 2000: 17).

in usmerjeno razporeditev sredstev. Nekatere države, kot so Bolivija, Honduras, Mozambik, Nikaragua in Uganda, so veliko vlagale v izboljšanje upravljanja naravnih virov, zdravja okolja in pripravljenosti na naravne nesreče, medtem ko druge države tem temam niso posvečale veliko pozornosti, kar ima za posledico razliko v kvaliteti okolja med državami z enako gospodarsko rastjo (Slika 4). Okoljske teme, ki prinašajo koristi revnim morajo torej postati sestavni del sektorskih načrtov, politik in proračunskih okvirjev (DfID in dr 2002: 20, 21).

Revnim je potrebno dati možnost sodelovanja in vpliva pri upravljanju okolja, kar zahteva dostop do okoljskih informacij, možnost sodelovanja v procesu sprejemanja odločitev in možnost vpliva v pravnem sistemu. Dostop do informacij dvigne raven ozaveščenosti s problemi iz okolja. Institucionalne ovire in slaba informiranost revnim tudi preprečujejo dostop do novih primernejših tehnologij v kmetijstvu in s tem povzročajo slabo odzivnost revnih na spremembe v okolju (Jalal 1993: 10; Sherr 1999: 12).³⁷ Sodelovanja pri sprejemanju odločitev zagotavlja primeren odziv na okoljske probleme, ki prizadenejo predvsem revne, in obvezo za izvajanje okoljskih politik in posredovanj (DfID in dr. 2002: 22, 23). Pri opredelitvi, zaščiti in uveljavljanju svojih pravic revni potrebujejo pomoč, saj zgolj podeljevanje pravic do posesti ni dovolj. Potreben je razvoj vladnega sistema od lokalnega nivoja navzgor, ki bo omogočil kontrolo nad uveljavljanjem pravic revnih in zaščito revnih pred zlorabami ter pravicam revnih dodelil pravno osnovo. Ker revni nimajo dovolj denarnih sredstev za uveljavljanje svojih pravic v pravnem sistemu, je pomembna okrepitev pravnega sistema kot nepristranske in neodvisne institucije in pospeševanje oblikovanja novih institucij civilne družbe, ki lahko posredujejo med različnimi akterji. Okrepiti je potrebno tudi organizacije na ravni skupnosti, ki resnično predstavljajo revno prebivalstvo in katerim revni tudi najbolj zaupajo (Ambler 1999: 12; OECD 2001: 43).

Oblikovanje in izvajanje okoljskih politik je kompleksna naloga in veliko število predstavnikov različnih skupin z nasprotujočimi si interesi jo še oteži. Sprejemanje obveznosti vlad na tem težkem področju je bistvenega pomena. Pojavlja se tudi potreba

³⁷ Številne države postavljajo visoke carine in davke za modernejšo tehnologijo in opremo, predvsem zaradi zadovoljitve potreb določenih industrijskih in kmetijskih lobijev. Na ta način je veliko učinkovitih tehnologij, ki bi lahko izboljšale storitve in prinesle koristi revnim nedosegljivih za revne (Morris in Rajan 1999: 9).

po oddajanju periodičnih poročil o izvajanju okoljskih politik in programov ter okoljski situaciji, skupaj s strategijami za zmanjšanje revščine.

Problem je v tem, da država pogosto nima dovolj denarnih virov za nadzor nad učinkovitostjo izvajanja raznih akcijskih načrtov in za nadzor nad korupcijo (izkoriščanjem lokalnih elit in uradnikov).³⁸ Treba je vedeti, da korupcija, nesposobnost in brezbržnost lahko tudi prikrajšajo revne za pravice, ki jih teoretično že uživajo (OECD 2001: 65).³⁹

ZAKLJUČEK

Povezave med okoljem in revščino potekajo v obeh smereh. Na eni strani revščina vpliva na okolje, saj revni zaradi prevelike intenzitete kultiviranja slabše zemlje povzročajo degradacijo naravnih virov, po drugi strani pa naravni viri predstavljajo glavni vir preživetja revnim ljudem, vplivajo na njihovo zdravje in občutljivost.

Izboljšave v okolju prinašajo koristi tako sedanji generaciji kot tudi prihodnjim generacijam. Primerno upravljanje okolja, obnova naravnih virov in ohranjanje biotske

³⁸V številnih državah poročajo o korupciji pri distribuciji semen, zdravil in socialnih storitev obubožanim in revnim, korupciji pri delitvi posojil, korupciji med učitelji, korupciji pri prehodu meje in carinah, korupciji pri izgradnji cest, korupciji pri pridobitvi dovoljen za prehod iz določenih področij, korupciji pri trgovanju, in korupciji pri osebnih dokumentih. Celo humanitarna pomoč večkrat pade v nemilost koruptivnega državnega sistema in ne doseže revnih. V Indiji so revne ženske morale podkupiti čuvaje v gozdovih, da so lahko nabirale drva za kurjavo (WB 2001: 47, 48).

³⁹ V Indoneziji sta anarhija in korupcija v poznih 90-ih prispevala k povečanju nezakonite sečnje gozda in s tem povzročila podvojitvi stopnje krčenja gozda. V poročilu so ugotovili, da je tako povečana stopnja krčenja gozda posledica podkupljivega političnega in ekonomskega sistema, ki izrablja naravne vire za vir privatnega zaslužka (ESCAP 2003: 293).

raznolikosti lahko pomagajo pri prehodu iz ekološke revščine v zdrav ekosistem. Največ bodo z izboljšanjem situacije v okolju pridobili revni, ki so jim naravni viri in njihova kvaliteta zelo pomembni za dvig iz revščine. Čeprav niso glavni povzročitelji škode v okolju, saj malo trošijo in s tem malo prispevajo k onesnaženosti in količini odpadkov ter imajo omejen dostop do zemlje, vode, gozdov in ribolovnih območij, pa so v primerjavi z bogatimi veliko bolj izpostavljeni različnim tipom nastale škode v okolju, saj večinoma živijo na občutljivejših mejnih območjih in zato nosijo večino bremena degradacije. Zato bodo tudi največ pridobili od izboljšanja okolja. V skladu z ugotovljenimi povezavami med revščino in degradacijo okolja je gotovo smiselna usmeritev okoljskih politik k revnim, saj bomo lahko le na ta način pripomogli k izboljšanju situacije v okolju, ki bo koristila vsem.

V diplomskem delu sem na začetku postavljeno hipotezo, da lahko revni izboljšajo svoje tehnike upravljanja z naravnimi viri in s tem pripomorejo k izboljšanju situacije v okolju potrdila. Čeprav se nekatere stvari lahko doseže že z mobilizacijo in izboljšanjem njihovih obstoječih proizvodnih vložkov, pa je za povečanje vlaganja revnih v izboljšanje kvalitete in kvantitete ter upravljanja naravnih virov potrebno zagotoviti tudi dostop do vseh vrst proizvodnih vložkov kot je zemlja, kapital in znanje.

Kvaliteta in kvantiteta naravnih virov ter zmanjšanje pritiska na naravne vire se lahko na eni strani doseže z razširitvijo področja delovanja revnih na nekmetske dejavnosti, na drugi strani pa z izboljšanjem upravljanja z naravnimi viri, kar revne odvrne od prevelike intenzitete izkoriščanja mejnih območij in hkrati omogoča ohranitev dohodka.

Čeprav so revni sposobni sprostiti veliko količino sredstev za izboljšanje upravljanja z naravnimi viri, pa so za to potrebne določene spodbude. Menim, da je revnim glavna spodbuda za izboljšanje upravljanja naravnih virov zagotovitev dostopa in pravice do posesti. S tem se na ruralnih območjih izboljša upravljanje z naravnimi viri, medtem ko na urbanih območjih revni z lastništvom zemlje, na kateri živijo, pridobijo pravice do osnovnih storitev mest, kot je oskrba s sanitarijami, tekočo vodo in elektriko.

V primerih, kjer zaradi omejitev, povezanih s prenosom tehnologij in začetnimi stroški pri izgradnji infrastrukture, obstajajo za revne majhne ekonomske spodbude za trajnejše upravljanje naravnih virov, pa je smiselno soupravljanje ali soinvestiranje z drugimi

akterji, kot so država, nevladne organizacije in privatni sektor. Oblike soinvestiranja so različne in vključujejo dostop do denarne in tehnične pomoči ter organizacijske podpore. Poleg tega pa je pomemben tudi razvoj sistema finančne pomoči za revne, ki vključuje možnost dostopa revnih do kreditov, razvoj sistema odškodnin in razvoj zavarovalniškega sistema, s čimer se poveča sposobnost kmetov za vlaganje, njihova zavest ter vključevanje v izboljšanje okolja.

Kot sem že omenila, so revni sicer pripravljeni vlagati zelo veliko sredstev v izboljšanje okolja in delovati na okolju prijazen način, vendar le če so zagotovljene njihove pravice za uživanje sadov vlaganj, saj so preveč revni, da bi plačevali slabe projekte, ki jim ne prinašajo koristi. Zato je pri vseh oblikah soupravljanja in soinvestiranja bistvenega pomena oblikovanje sporazumov, ki vsebujejo jasne dogovore o distribuciji koristi, ki naj bi izhajale iz izboljšanja naravnih virov.

Poleg tega je revnim potrebno zagotoviti boljšo oskrbo z osnovnimi storitvami, dostop do novih tehnologij in infrastrukture ter zmanjšati njihovo občutljivost na naravne nesreče. Z izboljšanjem infrastrukture in oskrbe revnih z vodo, elektriko in sanitarijami bo prišlo tudi do izboljšanja zdravja revnih in s tem do dviga njihovega dohodka. Tehnologije, ki spodbujajo trajnejšo uporabo naravnih virov in povečujejo možnost pridobitve dohodka iz nezadostnih virov, izboljšajo stanje v okolju in hkrati zmožnost preživetja revnih. Čeprav revni že sedaj razpolagajo z veliko količino lokalnega tehničnega znanja, pa so se razmere v okolju spremenile in te tehnike upravljanja na nekaterih območjih niso več primerne. Smiselno je vlaganje v izboljšanje tehnologij, ki bodo vključevale znanje revnih na področju upravljanja z naravnimi viri, pa tudi v izboljšanje sposobnosti hitrejšega prilagajanja revnih novim razmeram ter sprejemanja novih tehnologij in načinov upravljanja.

Čeprav so za revne bistvenega pomena zagotovitev varnega dostopa do naravnih virov, izboljšanje njihovega upravljanja z okoljem in uživanje koristi, ki jih te izboljšave prinašajo, pa zgolj podelitev lastniških pravic revnim ne bo pomagalo pri izboljšanju situacije v okolju. Velik pomen pri tem bo imela tudi politika in učinkovitost institucij, ki (ne)posvečajo pozornosti okoljskim temam. Le-te morajo zagotoviti kontrolo nad uveljavljanjem pravic revnih in zaščito revnih pred zlorabami ter pravicam revnih

dodelil pravno osnovo. Poleg tega pa je revnim potrebno dati možnost sodelovanja v procesu sprejemanja odločitev in možnost vpliva v pravnem sistemu.

Potrebna bo dolgoročnejša vizija izboljšanja okolja, ki bo poleg lastništva, izboljšanja oskrbe z osnovnimi storitvami, dostopa do novih tehnologij in infrastrukture ter zmanjšanja občutljivosti revnih na naravne nesreče pozornost posvečala predvsem dvigu zavesti revnih z zvišanjem nivoja njihove izobraženosti. Ljudje se morajo začeti zavedati, da naravni viri niso obnovljivi in jih bo s trenutnimi načini upravljanja vedno manj, kar bo privedlo do upada proizvodnje in s tem do še večje revščine. Veliko potenciala za prekinitev začaranega kroga povezav med revščino in degradacijo okolja je po mojem mnenju še v izboljšanju človeškega kapitala, pismenosti in splošne izobraženosti otrok v državah v razvoju. Ljudje morajo spremeniti mišljenje glede izkoriščanja naravnih virov, ki mora postati dolgoročnejše in šele nato bo smiselna tudi pomoč od zunaj.

Na podlagi dosedanjih izkušenj morajo države v razvoju oblikovati nove programe, ki bodo vsebovali jasne strategije in cilje za izboljšanje situacije v okolju in zmanjšanje revščine. Ugotoviti morajo, kaj je bila glavna spodbuda za izboljšanje situacije v okolji pri uspešnih projektih upravljanja okolja, in te primere prenesti naprej. Poleg tega pa je pomembna tudi popolna predanost in sodelovanje vseh institucij v državi.

Pri vsem tem pa bo bistvenega pomena sodelovanje in pomoč vseh držav mednarodne skupnosti, saj je okolje javna dobrina, do katere imajo dostop tako revni kot tudi bogati in v katerem dejanja enih vplivajo na druge in obratno. Zato se morajo tudi države razvitega sveta zavedati, da čeprav naj bi bilo uničevanje okolja posledica dejanj držav v razvoju, lahko z izboljšavami pridobijo vsi.

VIRI

1. African Development Bank (ADB), Asian Development Bank(ADB), Department for International Development (DfID), Directorat-General for Development, European Commission (EC), Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Germany, Ministry of Foreign Affairs-Development Cooperation, The Netherlands, Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), United Nations Development Programme (UNDP), United Nations Environment Programme, The World

- Bank (2003) *Poverty and Climate Change: Reducing Vulnerability of the Poor through Adaptation*.
[http://Inweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/46ByDocName/PovertyandClimateChangeReducingtheVulnerabilityofthePoorthroughAdaptation/\\$FILE/PovertyAndClimateChangeReportPart12003.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/46ByDocName/PovertyandClimateChangeReducingtheVulnerabilityofthePoorthroughAdaptation/$FILE/PovertyAndClimateChangeReportPart12003.pdf),
[http://Inweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/46ByDocName/PovertyandClimateChangeReducingtheVulnerabilityofthePoorthroughAdaptationPart2/\\$FILE/PovertyAndClimateChangeReportPart22003.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/46ByDocName/PovertyandClimateChangeReducingtheVulnerabilityofthePoorthroughAdaptationPart2/$FILE/PovertyAndClimateChangeReportPart22003.pdf) (13.09.2003)
2. Agarwal A. in Narain S. (1999) *Community and Household Water Management: The Key to Environmental Regeneration and Poverty Alleviation*. Paper prepared for UNDP and EC Poverty and the Environment Initiative. May 1999.
<http://www.undp.org/seed/pei/publication/water.pdf> (02.04.2004)
 3. Ambler J. (1999) *Attacking Poverty While Improving the Environment: Toward Win-Win Policy Options*. Background technical paper prepared for the September 1999 Forum of Ministers meeting, under the UNDP-EC Poverty and Environment Initiative.
<http://www.undp.org/seed/pei/newpublication/practeng.pdf> (13.09.2003)
 4. Arnold J.E.M. in Bird P. (1999) *Forest and the Poverty –Environment Nexus*. Paper presented at the UNDP-EC Expert Workshop on Poverty and the Environment. Brussels, Belgium. Januar 20-21 1999.
http://www.profor.info/docs/Forests%20and%20the%20Poverty%20Nexus_Bird&Arnold_PEI.pdf (31.03.2004)
 5. Brocklesby M.A. in Hinshelwood E. (2001) *Poverty and the Environment: What the Poor Say. An Assessment of Poverty-Environment Linkages in Participatory Poverty Assessments*. Center for Development Studies. University of Wales Swansea. <http://www.dfid.gov.uk/Pubs/files/whatthepoorsay.pdf> (26.09.2003)
 6. Bruns. B in Helmi (1996) *Participatory Irrigation Management in Indonesia: Lessons from Experience and Issues for the Future*.
<http://home.vol.com/~bryanbruns/pimlearn.html> (01.04.2004)
 7. Bucknall J., Kraus C. in Pillai P. (2001) *Poverty and the Environment, Environment Strategy Background Paper*. Washington D.C.
[http://Inweb18.worldbank.org/essd/essd.nsf/GlobalView/Poverty%20and%20Environment.pdf/\\$File/Poverty%20and%20Environment.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/essd/essd.nsf/GlobalView/Poverty%20and%20Environment.pdf/$File/Poverty%20and%20Environment.pdf) (31.3.2004)

8. Chomitz K.M. (1999) *Environment-Poverty Connections in Tropical Deforestation*. Discussion Notes prepared for the WDR Summer Workshop on Poverty and Development. Washington D.C. 6-8 julij 1999
<http://www.worldbank.org/poverty/wdrpoverty/stiglitz/Chomitz.pdf>
 (23.10.2003)
9. Dasgaputa S., Deichmann U., Meisner C., Wheeler D. (2003) *The Poverty/Environment Nexus in Cambodia and Lao People's Democratic Republic*. World Bank Policy Research Working Paper 2960. Januar 2003.
http://econ.worldbank.org/files/23318_wps2960.pdf (26.09.2003)
10. Department of International Development (DfID) (2000) *Achieving Sustainability: Poverty Elimination and the Environment. Strategies for Achieving the International Development Targets*. DfID, London
<http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/tspenvironment.pdf> (02.04.2004)
11. Department of International Development (DfID) (2002) *Better Livelihoods for Poor People: The Role of Land Policy*. DfID, London.
<http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/landpolicyconsult.pdf> (19.04.2004)
12. Department of International Development (DfID), Directorate General for Development, European Commission (EC), United Nations Development Programme (UNDP) in The World Bank (2002) *Linking Poverty Reduction and Environmental Management: Policy Challenges and Opportunities*. New York. July 2002.
http://www.sarpn.org.za/wssd/protagonists/pr_em/WSSD_Paper_Final_Version.pdf (19.04.2004)
13. Eckbom A. in Bojö (1999) *Poverty and Environment: Evidence of Links and Integration into the Country Assistance Strategy Process*. Discussion Paper No. 4. Environment Group, Africa Region, The World Bank. Washington D.C.
[http://lnweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/44ByDocName/PovertyandEnvironmentEvidenceofLinksandIntegrationintotheCountryAssistanceStrategyProcess1999/\\$FILE/PovertyandEnvironmentEvidenceofLinksandIntegrationintotheCountryAssistanceStrategyProcess1999.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/44ByDocName/PovertyandEnvironmentEvidenceofLinksandIntegrationintotheCountryAssistanceStrategyProcess1999/$FILE/PovertyandEnvironmentEvidenceofLinksandIntegrationintotheCountryAssistanceStrategyProcess1999.pdf) (23.10.2003)
14. Forsyth T. in Leach M. z Scoones I. (1998) *Poverty and Environment: Priorities for Research and Policy. An Overview Study*. Institute of Development Studies. September 1998. www.eldis.org/fulltext/poenv.pdf (26.09.2003)

15. Jalal K.F. (1993) *Sustainable Development, Environment and Poverty Nexus*. Asian Development Bank.
<http://courses.dce.harvard.edu/~envre115/sept26/jalal.pdf> (23.10.2003)
16. Jehan S. in Umana A. (2003) *The Environment-Poverty Nexus*. Development Policy Journal. March 2003.
http://www.sarpn.org.za/documents/d0000349/UNDP_Report_5.pdf
(02.04.2004)
17. Morris E. in Rajan S. C. (1999) *Energy as it Relates to Poverty Alleviation and Environmental Protection*. Paper prepared for UNDP and EC Poverty and the Environment Initiative. May 1999.
<http://www.undp.org/seed/pei/publication/energy.PDF> (19.04.2004)
18. OECD (2001) *Poverty-Environment-Gender Linkages*. Pre-print of the DAC Journal 2001, Volume 2, No. 4.
<http://www.oecd.org/dataoecd/47/46/1960506.pdf> (31.03.2004)
19. Parikh K.S. (1998) *Poverty and Environment : Turning The Poor Into Agents Of Environmental Regeneration*. UNDP. Social Development and Poverty Elimination Division.
<http://www.undp.org/poverty/publications/wkpaper/wp1/parikh-rf.PDF>
(06.11.2003)
20. Satterthwaite D. (2003) *The Links between Poverty and the Environment in Urban Areas of Africa, Asia, and Latin America*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science November 2003, vol 590, no. 1, pp. 73-92(20) <http://www.undp.org/seed/pei/publication/urban.PDF> (23.10.2003)
21. Scherr S.J. (1999) *Poverty-Environment Interactions in Agriculture: Key Factors and Policy Implications*. Paper prepared for UNDP and EC expert workshop on Poverty and the Environment. Brussels. Belgium. 20-21 Januar.
<http://www.undp.org/seed/pei/publication/agriculture.htm> (10.05.2004)
22. Shyamsundar P. (2002) *Poverty-Environment Indicators*. The World Bank Environment Department.
[http://lnweb18.worldbank.org/essd/essdext.nsf/44ByDocName/PovertyandEnvironmentIndicators2002189KPDF/\\$FILE/PovertyandEnvironmentIndicators2002.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/essd/essdext.nsf/44ByDocName/PovertyandEnvironmentIndicators2002189KPDF/$FILE/PovertyandEnvironmentIndicators2002.pdf) (23.10.2003)
23. Todaro, Michael P. in Smith, Stephen C. (2003) *Economic Development*. 8. izdaja Boston. Boston, MA: Addison Wesley.

24. The World Bank (WB) (2000) *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. Washington D.C.
<http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/overview.pdf> (19.04.2004)
25. The World Bank (WB) (2000a) *The Quality of Growth*. Oxford University Press, Oxford.
<http://www.worldbank.org/wbi/qualityofgrowth/complete.pdf> (02.04.2004)
26. The World Bank (WB) (2001) *Poverty Trends and Voices of the Poor: Poverty Reduction and Economic Management/Human Development/Development Economics*. Fourth Edition. Maj 2001.
<http://www.worldbank.org/wbp/data/trends/trends.pdf> (26.09.2003)
27. The World Bank (WB) (2003) *World Development Report 2004: Making Service Work for Poor People*. Washington D.C. The World Bank.
http://publications.worldbank.org/catalog/content-download?revision_id=3435362 (19.04.2004)
28. The World Bank (WB) (2003a) *Putting Our Commitments to Work: An Environment Strategy Implementation Progress Report*. Washington D.C. The World Bank
http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSPContentServer/WDSP/IB/2004/03/04/000012009_20040304130817/Rendered/PDF/279550PAPER0Se1ssReportFY021midFY03.pdf (19.04.2004)
29. UNESCAP (2003) *Economic and Social Survey of Asia and the Pacific 2003 Asia-Pacific Economies: Resilience in Challenging Times*
<http://www.unescap.org/pdd/publications/survey2003/Survey03.pdf> (06.11.2003)
30. UNDP (1997) *Human Development Report 1997. Human Development to Eradicate Poverty* Oxford University Press. New York.
http://hdr.undp.org/reports/global/1997/en/pdf/hdr_1997_overview.pdf,
http://hdr.undp.org/reports/global/1997/en/pdf/hdr_1997_ch1.pdf (19.04.2004)
31. UNDP (1998) *Human Development Report 1998. Consumption for Human Development*. Oxford University Press. New York.
http://hdr.undp.org/reports/global/1998/en/pdf/hdr_1998_overview.pdf (19.04.2004)

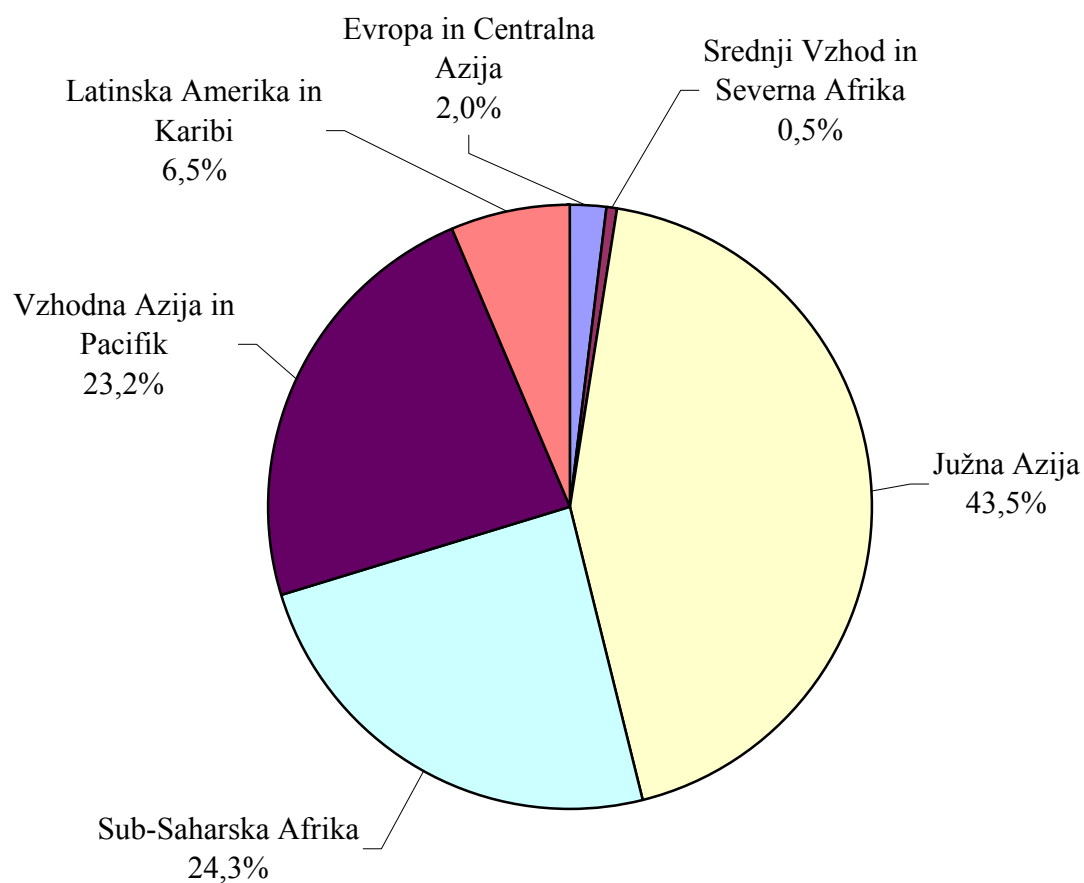
32. UNDP (2003) *Human Development Report 2003. Millenium Development goals: A compact among nations to end human poverty*. Oxford University Press. New York. http://hdr.undp.org/reports/global/2003/pdf/hdr03_complete.pdf (19.04.2004)
33. World Health Organization (1997) *Health and Environment in Sustainable Development: Five Years After the Earth Summit* Geneva. <http://www.who.int/docstore/peh/archives/execsume.pdf> (31.03.2004)

INTERNETNI VIRI

1. UN Millennium Development Goals, <http://www.un.org/millenniumgoals/> (19.12.2003)
2. Poverty Net, <http://www.worldbank.org/poverty/index.htm> (19.12.2003)
3. The Environment-Poverty Nexus: The Environmental Challenge, <http://www.iucn.org/pareport/introduction.htm> (10.01.2004)
4. DfID Bangladesh Flood Update - 29 July 2004, <http://www2.dfid.gov.uk/news/files/pr-bangladeshfloods29july04.asp> (15.08.2004)
5. UN Press Release – Ten years on: UN marks World Day to Combat Desertification, http://www.mongabay.com/external/desertification_2004.htm (15.08.2004)
6. Facts and Figures: Desertification and Drought, http://www.wateryear2003.org/en/ev.php-URL_ID=5137&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (15.08.2004).
7. The Global Initiative for Public-Private Partnerships (PPP) in Handwashing. <http://www.worldbank.org/watsan/topics/handwashing.html> (10.01.2004)

PRILOGE

Slika 1: Porazdelitev prebivalstva, ki živi z manj kot en dolar na dan

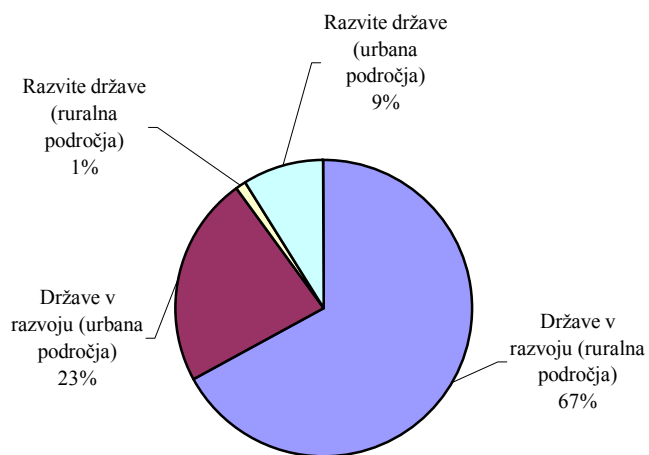

Število vseh ljudi, ki je leta 1998 živelo z manj ko 1\$ na dan je 1,2 milijardi

Vir: The World Bank 2000: 4

Slika 2: Število smrti zaradi izpostavljenosti onesnaženosti zraka v enem letu

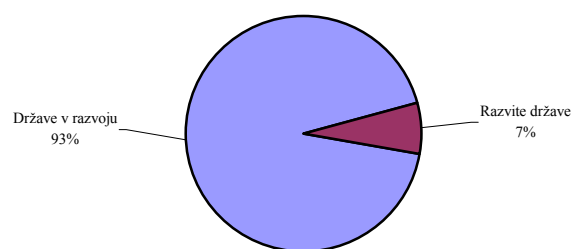
Izpostavljenost onesnaženosti v prostorih

Vseh smrti 2,8 milijona

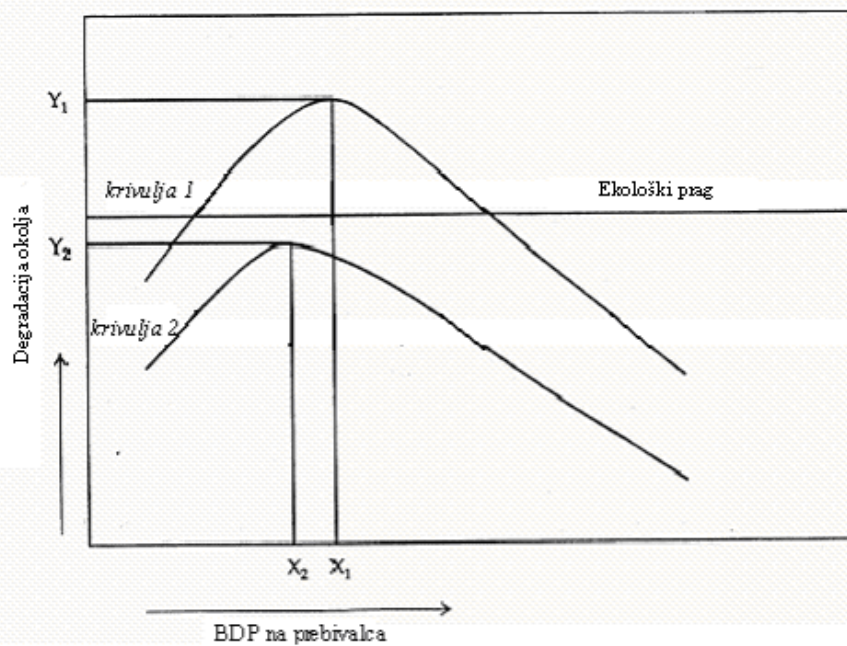
Vir: WHO 1997 po Smith 1996: 17

Izpostavljenost zunanji onesnaženosti zraka

Vseh smrti 0,2 milijona

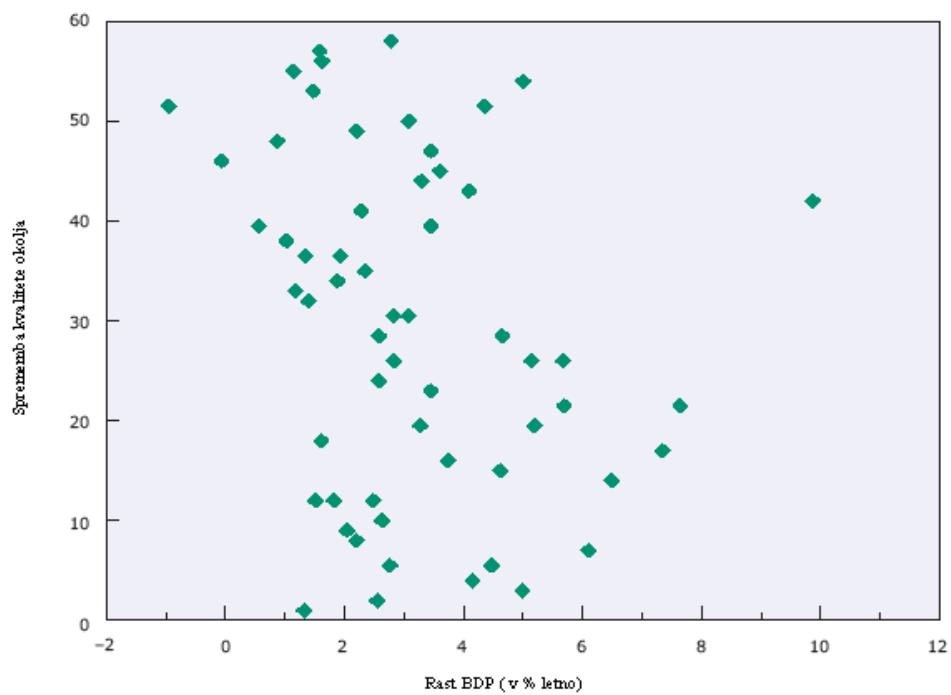
Slika 3: Kuznetsova krivulja za okolje

X_1, X_2	predstavlja BDP na prebivalca nad katerim se situacija v okolju izboljša
Y_1, Y_2	predstavlja najslabšo situacijo glede onesnaženosti in degradacije okolja
<i>krivulja 1</i>	gospodarska rast povzroča degradacijo okolja, ki se je ne da zaustaviti
<i>krivulja 2</i>	gospodarska rast povzroča degradacijo okolja, ki se jo lahko zaustavi

Vir: Jalal 1993: 14

Slika 4: Gospodarska rast in kvaliteta okolja (1981-1998)

Vir: The World Bank 2000a: 8

Tabela 1: Umrljivost dojenčkov, otrok, dostop do čiste vode, ustrezne sanitarne ureditve in GDP na prebivalca v šestih državah

Država	Umrljivost dojenčkov (0-1 leta) na 1000 prebivalcev	Umrljivost otrok (0-5 leta) na 1000 prebivalcev	Dostop do čiste vode (v %)	Dostop do ustrezne sanitarne ureditve(v %)	BDP na prebivalca v US\$
Švedska	5	6	100	100	24740
Čile	15	17	96	71	3170
Filipini	39	48	84	75	850
Gana	77	113	56	42	430
Gvineja-bisau	135	207	57	20	240
Afganistan	159	251	10	8	<200+

Vir: WHO 1997: 2

Tabela 2: Količina odpadkov na prebivalca

	Količina odpadkov (kg/na prebivalca/na dan)
Države z visoko ravno dohodka	0,8 – 3,0
Države z srednjo ravno dohodka	0,5 – 0,9
Države z nizko ravno dohodka	0,3 – 0,6

Vir: WHO 1997 : 11